

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Role sociálních pracovníků ve věznicích v ČR

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program:

Management sociální práce v organizacích

Autor: Bc. Kateřina Polatová

Vedoucí práce: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem „*Role sociálních pracovníků ve věznicích v ČR*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG, provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích, na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz, provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce docentu JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky během vedení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Jaroslavu Hálovi za jeho spolupráci a odborné rady.

Role sociálních pracovníků ve věznicích v ČR

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá rolí sociálních pracovníků ve věznicích v České republice. Hlavním cílem je zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR.

Teoretická část v první kapitole vymezuje sociální práci ve věznici, právní rámec sociální práce, roli sociálního pracovníka, jeho náplň práce a jeho roli v multidisciplinárním týmu.

Druhá kapitola teoretické části vymezuje pojem vězeňství, Vězeňskou službu České republiky a její organizační strukturu. Dále pak rozdělení věznic podle jejich typů a stupňů ochrany. A na závěr pojem výkon trestu odnětí svobody.

Třetí kapitola pak popisuje přijímání a umisťování odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, práva a povinnosti odsouzených k výkonu trestu, programy zacházení, pojem SARPO a propouštění z výkonu trestu.

Hlavním cílem praktické části bylo zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR. Dílčí cíle byly: „Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“ a „Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“. Cílů bylo dosaženo za použití kvalitativní strategie, metody dotazování a techniky polostrukturovaných rozhovorů s vybranými sociálními pracovníky. Vybraným sociálním pracovníkům byly položeny následující výzkumné otázky: „Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ a „Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“

Klíčová slova:

Sociální práce, věznice, výkon trestu

The role of social workers in prisoners in the Czech Republic

Abstract

The diploma thesis deals with the role of social workers in prisons in the Czech Republic. The main goal is to analyze the competences and activities of social workers in prisons in the Czech Republic.

The theoretical part in the first chapter defines social work in prison, the legal framework of social work, the role of the social worker, his work content and his role in the multidisciplinary team within the prison.

The second chapter of the theoretical part defines the concept of prison, the Prison Service of the Czech Republic and its organizational structure. Next, the division of prisons according to their types and degrees of protection. And finally, the concept of serving a prison sentence.

The third chapter then describes the reception and placement of those sentenced to imprisonment, the rights and obligations of those sentenced to imprisonment, treatment programs, the concept of SARPO and release from sentence.

The main goal of the practical part was to analyze the competences and activities of social workers in prisons in the Czech Republic. The sub-goals were: "To find out the possibilities of social workers when implementing social work in prisons in the Czech Republic" and "Describe possible problems of social workers when implementing social work in prisons in the Czech Republic". The objectives were achieved using a qualitative strategy, a method of interviewing and the technique of semi-structured interviews with selected social workers. Selected social workers were asked the following research questions: "What are the possibilities of social workers when implementing social work in prisons in the Czech Republic?" and "What are the problems of social workers when implementing social work in prisons in the Czech Republic?"

Key words:

Social work, jail, a prison sentence

Obsah

Úvod.....	9
1 Sociální práce ve věznicích.....	11
1.1 Definice sociální práce.....	11
1.2 Definice sociální práce ve věznicích.....	11
1.3 Právní ukotvení sociálního pracovníka.....	13
1.4 Role sociálního pracovníka.....	14
1.5 Náplň práce sociálního pracovníka.....	16
1.5.1 Začátek spolupráce s klientem.....	16
1.5.2 Přejít klienta zpátky do řádného života.....	17
1.5.3 Konec spolupráce s klientem.....	17
1.6 Multidisciplinární tým.....	17
1.6.1 Vychovatel.....	17
1.6.2 Speciální pedagog.....	18
1.6.3 Psycholog.....	18
1.6.4 Sociální kurátor.....	19
1.6.5 Probační a mediační služba.....	19
2 Vězeňství v České republice.....	20
2.1 Vězeňská služba České republiky.....	20
2.1.1 Ústavy pro výkon zabezpečovací detence.....	21
2.1.2 Střední odborné učiliště.....	22
2.1.3 Akademie Vězeňské služby.....	22
2.2 Management Vězeňské služby.....	22
2.2.1 Organizační struktura Vězeňské služby.....	24
2.2.2 Organizační struktura Vazební věznice České Budějovice.....	25
2.3 Dělení věznic.....	26
2.3.1 Vnitřní členění věznice s ostrahou.....	27
2.3.2 Mapa věznic.....	28
2.4 Výkon trestu odnětí svobody.....	28
2.4.1 Funkce trestu.....	30

3 Průběh výkonu trestu.....	32
3.1 Přijímání a umístování odsouzených.....	33
3.2 Práva a povinnosti odsouzených.....	35
3.2.1 Práva odsouzených.....	35
3.2.2 Povinnosti odsouzených.....	36
3.3 Programy zacházení a SARPO.....	38
3.3.1 Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených.....	38
3.3.2 Programy zacházení.....	39
3.3.3 Resocializace.....	42
3.4 Propouštění z výkonu trestu.....	42
3.4.1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu.....	43
3.4.2 Přerušení výkonu trestu.....	45
4 Shrnutí teoretické části.....	47
5 Metodologie výzkumu.....	48
5.1 Cíl práce.....	48
5.2 Výzkumné otázky.....	48
5.3 Metodika šetření.....	48
5.3.1 Použitá výzkumná strategie.....	48
5.3.2 Metody a techniky sběru dat.....	49
5.3.3 Způsob zpracování dat.....	49
5.3.4 Charakteristika výzkumného souboru.....	50
5.3.5 Harmonogram výzkumu.....	50
5.4 Etika výzkumu.....	51
6 Výsledky.....	52
6.1 Analýza výsledků.....	53
7 Diskuze.....	67
8 Závěr.....	70
9 Seznam použité literatury.....	72
10 Seznam zkratk.....	78
11 Přílohy.....	79
11.1 Seznam grafů.....	79

11.2 Seznam obrázků.....	79
11.3 Seznam tabulek.....	79
11.4 Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru.....	80
11.5 Příloha č. 2: ukázka rozhovoru.....	81

Úvod

Sociální práce ve věznicích je specifickou odbornou disciplínou, která v praxi uplatňuje metody vycházející z poznatků společenských věd. Ve věznicích pracuje více jak sto sociálních pracovníků, kteří úzce spolupracují s orgány státní správy, nestátními neziskovými organizacemi a církevními organizacemi, na plynulém přechodu odsouzených do řádného občanského života.

Cílem této diplomové práce s názvem „*Role sociálních pracovníků ve věznicích v ČR*“, je analyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou v první kapitole definovány pojmy sociální práce, sociální práce ve věznicích. Dále pak role sociálního pracovníka a jeho náplň práce, jak jeho práce probíhá a s kým v rámci věznic spolupracuje a definice těchto odborníků. Druhá kapitola se věnuje vězeňství v České republice a Vězeňské službě České republiky (dále jen VSČR), dále se věnuje managementu a organizační struktuře VSČR, dělení věznic a výkonu trestu odnětí svobody. V třetí kapitole této práce je pak přímo popsán průběh výkonu trestu odnětí svobody, což znamená přijímání a umísťování odsouzených, jejich práva a povinnosti. Programy zacházení a souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (SARPO). A závěr se věnuje propuštění odsouzených z výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem této diplomové práce, jak již bylo zmíněno, je zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR. Dílčí cíle byly: „Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“ a „Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“. Cílů bylo dosaženo za použití kvalitativní strategie, metody dotazování a techniky polostrukturovaných rozhovorů s vybranými sociálními pracovníky. Vybraným sociálním pracovníkům byly položeny následující výzkumné otázky: „Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ a „Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“

V rámci diskuze budou zrekapitulovány výsledky výzkumu, dále budou výsledky výzkumu komparovány s výsledky získanými z teoretické části práce a poté bude provedeno zhodnocení cílů diplomové práce a její následná možnost využití v praxi.

Téma této práce jsem si vybrala, protože mi tato problematika přijde zajímavá a protože bych se v této oblasti do budoucna ráda uplatnila. Myslím si, že většina naší společnosti vůbec netuší, že pozice sociálního pracovníka ve věznici existuje, a to by se touto prací mohlo změnit. Myslím si, že v současné době přeplněných věznic, nedostatku sociálních pracovníků a vysoké míře alternativních trestů, právě kvůli přeplněným věznicím, je třeba dostat tuto problematiku do širokého povědomí a začít ji řešit.

1 Sociální práce ve věznicích

V první kapitole „sociální práce ve věznicích“ je vymezen pojem sociální práce jako takové a sociální práce ve věznicích. Dále je vymezen právní rámec sociálních pracovníků, jejich role, pracovní náplň a jejich role v multidisciplinárním týmu v rámci věznice.

1.1 Definice sociální práce

Existuje mnoho definic sociální práce. Pružinská a Labáth (2021) uvádějí ve své publikaci, že sociální práce je pomáhající profese, která využívá široký okruh sociální pomoci, prevence a intervence se zaměřením na kvalitu života jednotlivce, skupiny nebo komunity. Realizuje se na více úrovních a vytváří podpůrnou síť.

Mezinárodní federace sociálních pracovníků – The International Federation of Social Workers - IFSW (2018) definuje sociální práci jako akademickou disciplínu a praktickou profesi, která usnadňuje sociální změnu, rozvoj a zmocnění. Pro sociální práci jsou zásadní principy sociální spravedlnosti, lidská práva, kolektivní odpovědnost a respekt k diverzitě.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů v § 109 uvádí: „*Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*“

1.2 Definice sociální práce ve věznicích

Sociální práce ve vězeňství je specifickou odbornou disciplínou, která uplatňuje speciální metody vycházející z poznatků mnoha společenských věd. Pro výkon povolání sociálního pracovníka je žádoucí výcvik v oblasti psychologie, psychoterapie, mediace a sociálně psychologických dovedností.

Kvalitní sociální pracovník by měl být profesně motivovaný, flexibilní, respektující, odpovědný, dále by měl být schopen účinné komunikace (Hnídková, 2013).

Hnídková (2013) dále uvádí, že nejdůležitějším pilířem práce s vězni je individuální přístup ke každému klientovi, důležitým hlediskem je i skutečnost, zda se jedná o osobu, která je ve výkonu trestu poprvé nebo recidivistu. Uvěznění je výrazným stresorem zejména pro ty, co jsou ve výkonu poprvé, neboť dochází ke ztrátě životních jistot, náhlé změně materiálních a psychosociálních podmínek. V tomto prvotním stadiu je kvalifikovaná intervence sociálního pracovníka nutná.

Hendrych (2018) definuje sociální práci ve věznicích tak, že sociální práce s lidmi, kteří spáchali trestný čin, je vykonávána buď ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo na svobodě v rámci tzv. kontinuální sociální péče po jeho vykonání. Sociální práce pomáhá i lidem, kteří sice spáchali trestný čin, ale v jejich případě došlo k uložení alternativního trestu, případně k odklonu od trestního řízení. Jako nejsložitější se jeví sociální práce s lidmi, kteří byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Cílem sociální práce s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody je tedy podle Hendrycha řešit problémy, které se týkají jejich sociálního začlenění do běžného občanského života prostřednictvím poskytování široké škály sociální pomoci, za pomoci moderních nebo tradičních metod a teorií sociální práce. S lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody by rovněž neměla být opomíjena práce s vinou a s jejím přijetím ve vztahu k obětem a poškozeným.

Poskytování sociálních služeb je upraveno vyhláškou č. 109/1994 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, která v ustanovení § 2 odst. 1 uvádí, že sociálním zaměstnancem, který je oprávněn poskytovat sociální služby, se pro účely této vyhlášky rozumí sociální pracovník Vězeňské služby nebo sociální kurátor obecních úřadů obcí s rozšířenou působností nebo střediska sociální prevence, který je pověřen vedoucím příslušného úřadu nebo střediska, poskytovat sociální služby, a s jehož pověřením vyslovil ředitel věznice souhlas.

V ustanovení § 57 odst. 2 písm. a) až c) vyhlášky č. 109/1994 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů se uvádí: „*Ve své činnosti sociální pracovníci Vězeňské služby úzce spolupracují především s příslušnými sociálními kurátory, orgány sociálně-právní ochrany dětí, orgány státní správy a územní samosprávy, jakož i se zájmovými sdruženími občanů.*“ Písmena a) až c) téhož paragrafu uvádějí, poskytování sociálního poradenství, pomoc při řešení obtížné sociální situace obviněných a jejich rodin, spolupráci se všemi ostatními zaměstnanci při zajišťování a realizaci práv a oprávněných zájmů obviněných.

V § 16 odst. 10 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů je uvedeno, že sociální pracovník věznice zajišťuje odsouzenému právo na poskytování sociálního poradenství, pomoci a podpory v rozsahu stanoveném zákonem, který upravuje poskytování sociálních služeb.

1.3 Právní ukotvení sociálního pracovníka

Sociální pracovník je zaměstnanec VSČR. Důležité zákony a vyhlášky, které se sociálních pracovníků ve věznicích týkají, jsou:

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve znění pozdějších předpisů.
- Nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., o výkonu vazby ve znění pozdějších předpisů,
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.

1.4 Role sociálního pracovníka

Smyslem existence pozice sociálního pracovníka ve věznici je příprava přechodu odsouzených do života po propuštění a posílení jejich schopnosti žít soběstačně v souladu se zákonem. Cílovou skupinou jsou odsouzené ženy a odsouzení muži vykonávající trest odnětí svobody (Bajcura a kol., 2020).

Hanzelová (2018) uvádí, že role a úkoly sociálního pracovníka jsou:

- Sociální pracovník samostatně zajišťuje a poskytuje odborné sociální poradenství v krizových situacích a poskytuje intervenci, krizovou pomoc a sociální rehabilitaci.
- Podílí se na tvorbě strategie výkonu sociální práce vedoucí k řešení nepříznivé sociální situace a k sociálnímu začleňování osob.
- Zajišťuje plynulý přechod odsouzených do řádného života v souladu se zákonem.

- Je garantem a zprostředkovatelem sociální terapie a sociální rehabilitace v souladu s Koncepcí vězeňství do roku 2025 a v souladu se stanoveným programem zacházení. Vede nejméně jednu speciálně výchovnou nebo vzdělávací aktivitu, přičemž mezi tyto aktivity patří sociálně právní poradenství, dluhové poradenství, poradenství pro uživatele návykových látek, rodinné poradenství, poradenství při hledání zaměstnání a další formy péče individuálně zaměřené na potřeby odsouzených.
- Provádí výchovnou a poradenskou činnost a spolupracuje s Probační a mediační službou ČR.
- Spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení a zprostředkovává kontakty s neziskovými organizacemi a zajišťuje pro propuštěné osoby sociální služby.
- Podílí se na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, programů zacházení a na zpracování vnitřní diferenciaci odsouzených, tj. na základě trestné činnosti a chování vězně ve výkonu trestu spolurozhoduje o tom, v jakém stupni zabezpečení bude trest vykonán.
- Vypracovává sociální posouzení v rámci tzv. SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených) a zpracovává sociální anamnézu v částech Bydlení, Zaměstnání, Rodina a sociální kontakty a Finance. Aktualizuje tyto oblasti s příslušným doporučením pro stanovení programu zacházení, sociální diagnózy a individuálního socioterapeutického plánu.
- Dále navazuje kontakty s blízkými osobami odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů.
- U mladistvých odsouzených vyžaduje opis zprávy orgánu sociálně právní ochrany dětí, v součinnosti se speciálním pedagogem žádá zákonné zástupce o vyjádření k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání.
- Pomáhá odsouzeným obstarat doklad totožnosti a průkaz pojištěnce zdravotní pojišťovny.
- Podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, k rekvalifikacím, anebo k dalšímu vzdělávání.

- A také podává návrh na výši sociální výpomoci po propuštění z výkonu trestu.

Úspěch v práci sociálního pracovníka shrnutý do ideálu resocializace má známé, výzkumem potvrzené podmínky. Tento úspěch vyžaduje udržení vazeb na nejbližší lidi a společenské uplatnění, tedy práci vnímanou jako potvrzení vlastní hodnoty.

Ve všech typech sociální práce je důležitá přiměřená zátěž. Kultura věznice má podporovat pozitivní přístup k vězňům. V případech stížností a konfliktů pracovníků s vězni má mít pracovník jistotu v tom, že bude nadřazeným podporován, pokud se nezjistí závažné pochybení. Finanční ohodnocení práce je také významné. Významná je zde supervize, bez které se kvalitní sociální práce neobejde (Bajcura a kol., 2020).

1.5 Náplň práce sociálního pracovníka

Náplň práce sociálního pracovníka ve věznici úzce souvisí s jeho výše zmíněnými rolemi, které uvádí během výkonu své práce do praxe. Během realizace své práce se může potýkat s mnoha problémy, které mu práci komplikují. Mohou to být nespolupracující klienti nebo například velká administrativní zátěž. Administrativní zátěž trápí v současné době všechny sociální pracovníky napříč všemi oblastmi sociální práce.

Podle Matejkowského (2014) mají sociální pracovníci uvnitř věznice zodpovědnost za různé úkoly, včetně vstupních hodnocení a poskytování klinického dohledu, krizové intervence, case managementu a propuštění. Jejich práce je velmi důležitá na vstupních a výstupních odděleních, kde spolupracují s ostatními odborníky v rámci věznice a následně odborníky z venku.

1.5.1 Začátek spolupráce s klientem

Spolupráce s klientem začíná příchodem odsouzeného do výkonu trestu na nástupním oddělení, kdy je poprvé kontaktován sociálním pracovníkem. Nejdříve probíhá pohovor se sociálním pracovníkem, psychologem a vychovatelem. Pak dochází k hlubšímu poznání klienta a jeho situace.

Poté se zpracuje souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (SARPO). To bude dopodrobna rozebráno v samostatné kapitole této práce. Důležitá je oblast bydlení, zaměstnání, financí a rodiny.

Poté je spolupráce s klientem založená na jeho potřebách a přáních. Například klient si zažádá, že by potřeboval kontaktovat rodinné příslušníky nebo by potřeboval osobní doklady. Nebo se řeší soudní záležitosti, například pokud jde o děti a výživné.

1.5.2 Přejít klienta zpátky do řádného života

Klient, který je ve výkonu více jak 3 roky, přechází do tzv. Výstupního oddělení. Tam existují speciální programy, aby se mohl klient připravovat na návrat do řádného života. Poté klienta sociální pracovník předá sociálnímu kurátorovi a s ním pak klient spolupracuje po propuštění z věznice.

1.5.3 Konec spolupráce s klientem

Spolupráce sociálního pracovníka končí propuštěním odsouzeného/klienta z výkonu trestu odnětí svobody. Další spolupráce pokračuje v případě, kdy se klient znovu dostane do výkonu trestu (Vlastní výzkum, 2023).

1.6 Multidisciplinární tým

V rámci věznice by měli sociální pracovníci spolupracovat s ostatními odborníky, jako jsou vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové a příslušníci Vězeňské stráže. Dále mohou spolupracovat například s ekonomickým oddělením, anebo s právním oddělením. Mimo věznice spolupracují například se sociálním kurátorem nebo s pracovníky probační a mediační služby. Pak jsou to sociální pracovníci z různých neziskových organizací, kteří spolupracují s věznicemi a může to být i Orgán sociálně-právní ochrany dětí neboli OSPOD.

1.6.1 Vychovatel

Vychovatel je pro odsouzené velmi důležitý. Je to první člověk, kterého mohou kdykoliv kontaktovat. Vychovatel s nimi řeší téměř všechno, od běžné administrativy až po rodinné záležitosti. Dále má kázeňskou pravomoc a může udělovat odměny a tresty (Šámal, 2022).

Vychovatel je zodpovědný za organizaci různých aktivit a činností, kterých se odsouzení účastní. Kontroluje nástupy na ranní rozcvičku, dohlíží na výdej stravy nebo půjčování knih. Organizuje zájmové kroužky, v době COVID pandemie vedl a organizoval skype hovory odsouzených s jejich blízkými (Pinerová, Louč, Bušková, 2021).

1.6.2 Speciální pedagog

Většina speciálních pedagogů vykonává svou práci na určitém oddělení a garantují u odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciací. Provádí speciálně-pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení. Speciální pedagog tedy sleduje kvalitu účasti odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení.

V případě mladistvých odsouzených sociální pedagog spolupracuje v součinnosti se sociálním pracovníkem a se zákonným zástupcem mladistvého při řešení přípravy mladistvého na budoucí povolání. Při příchodu nových odsouzených do výkonu trestu zpracovává rodinnou a sociální anamnézu. Snaží se odsouzeným najít vhodné zaměstnání nebo vhodnou vzdělávací aktivitu (VSČR. 2023).

1.6.3 Psycholog

Role vězeňského psychologa je velmi důležitá. Úkol psychologů není snadný ani jednoduchý, protože musí jednat s lidmi, kteří spáchali nějaký druh trestného činu. Provádí různé terapie, ať už individuální nebo skupinové. Služby psychologa nejčastěji vyhledávají odsouzení, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé (Roldan, 2023).

Etický kodex psychologa ve vězeňské službě České republiky (2011) uvádí, že psycholog se chová a vystupuje tak, aby nepoškodil zájmy svých klientů. Zachovává profesionální kolegiální a je ochotný ke spolupráci s jinými psychology. Vztah mezi psychologem a vězněnou osobou vzniká na základě zákona, vězněná osoba nemusí do kontaktu vstupovat dobrovolně.

1.6.4 Sociální kurátor

Sociální kurátor pracuje s klientem ve všech fázích trestního řízení a po skončení výkonu trestu odnětí svobody, případně ve výkonu vazby, i na svobodě. Cílem je navázání socioterapeutického vztahu v zájmu působení na klienta tak, aby byly upevněny pozitivní vazby k okolí a nedocházelo k sociální izolaci. Sociální kurátor pomáhá odsouzeným klientům řešit problémy v předstihu před jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.

Sociální kurátor rozhoduje o vyplacení dávky mimořádné okamžité pomoci, nejedná se o nárokovou dávku. Funkce sociálního kurátora je zpravidla součástí sociálního odboru městského nebo obecního úřadu (Pavlík, 2009).

1.6.5 Probační a mediační služba

V rámci probace a mediace v souvislosti s odsouzenými ve výkonu trestu je důležitá Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Odsouzený má ve věznici možnost v rámci své přípravy na podmíněné propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka prostřednictvím sociálního pracovníka, vychovatele nebo jiného odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu.

V případě rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného, nad kterým je současně vysloven dohled pracovníka Probační a mediační služby, provádí kontrolu plnění podmínek zkušební doby podmíněného propuštění a dále pak poskytuje pomoc při řešení problémů souvisejících s návratem odsouzeného do řádného života (PMS, 2023).

2 Vězeňství v České republice

V druhé kapitole této práce s názvem „Vězeňství v České republice“ je vymezena VSČR, její vedení a organizační struktura. Poté je v této kapitole řešeno rozdělení věznic, a to na věznice a vazební věznice a rozdělení podle stupně ostrahy, mapa věznic, a hlavně je zde definován výkon trestu odnětí svobody.

Na začátku této kapitoly je třeba definovat pojem vězni a věznice a pojem obviněný a odsouzený. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů (dále je „trestní řád“ nebo „TŘ“) v § 32 definuje obviněného jako toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu a bylo proti němu zahájeno trestní stíhání. Dále v ustanovení § 12 odst. 9 TŘ je definován odsouzený. Za tohoto je považován ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci.

Pojem vězni je označení jednotlivců, kteří byli odsouzeni příslušným orgánem činným v trestním řízení podle trestního řádu za trestné činy a jejichž pobyt na svobodě by narušoval bezpečnost společnosti (Coyle, Fair, Jacobson a Walmsley, 2016).

Pinerová, Louč a Bušková (2021) ve své publikaci uvádí, že vězení je instituce, která je posledním článkem orgánů trestního řízení. Základním úkolem věznic je chránit společnost před delikventními jedinci. Vězeňstvím se zabývají nebo zabývali historici, psychologové, sociologové nebo filozofové. Historie vězeňství je velmi dlouhá a její rozbor by vydal na samostatnou práci, což není cílem této práce. Pro účely této práce je důležitá VSČR.

2.1 Vězeňská služba České republiky

VSČR vznikla 1. ledna 1993 a momentálním generálním ředitelem je Mgr. Simon Michailidis, MBA. VSČR je regulována zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon v § 1 odst. 1 až 5 uvádí, že Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem, řídí ji generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá za činnost Vězeňské služby.

Výše uvedený zákon dále uvádí, že Vězeňská služba je správním úřadem, účetní jednotkou a poskytovatelem zdravotních služeb. Organizačními jednotkami podle výše zmíněného zákona jsou:

- Generální ředitelství,
- vazební věznice,
- věznice,
- ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- Střední odborné učiliště,
- Akademie Vězeňské služby.

2.1.1 Ústavy pro výkon zabezpečovací detence

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence jsou právně zakotveny v zákonu č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů. Zabezpečovací detence se vykonává v ústavech se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Tyto ústavy jsou zřízeny v Brně a v Opavě. Do zabezpečovací detence se umísťují osoby pouze na základě rozhodnutí soudu. Podmínky uložení zabezpečovací detence jsou uvedeny v § 100 TZ.

Hlavním úkolem Ústavu pro výkon zabezpečovací detence je zabezpečit, aby výkon byl vykonáván v souladu se zákony a právními předpisy, a aby plnil účel zajištění ochrany společnosti od pachatelů trestné činnosti, jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti (VSČR, 2023).

2.1.2 Střední odborné učiliště

Webová stránka VSČR (2023) uvádí, že Střední odborné učiliště vzniklo na základě zřizovací listiny ministra spravedlnosti, ze které vyplývá i základní charakteristika školy. Hlavním úkolem je vytvářet podmínky pro vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody. Střední odborné učiliště souvisí s konceptem integrace odsouzených do společnosti. Vzdělávání odsouzených je děleno na formální a neformální.

Formální vzdělávání má dvě části, a to vzdělávání organizované VSČR a vzdělávání organizované jinými subjekty. Neformální vzdělávání se zaměřuje na vzdělávací aktivity realizované v rámci programu zacházení. Výsledkem formálního vzdělávání je doklad o dosaženém vzdělání a možnost zaměstnání a výsledkem neformálního vzdělávání je tedy plnění programu zacházení.

2.1.3 Akademie Vězeňské služby.

Akademie VSČR je resortním vzdělávacím zařízením Ministerstva spravedlnosti a organizační jednotkou VSČR, jak už bylo zmíněno výše. Je jediným vzdělávacím zařízením pro české vězeňství. Hlavním úkolem Akademie je zajistit, aby nově nastupující příslušníci a občanští zaměstnanci byli náležitě vycvičeni a vyškoleni k výkonu služby a práce na všech úsecích činnosti VSČR.

Akademie VSČR zajišťuje základní odbornou přípravu pro nově nastupující zaměstnance, služební zkoušky příslušníků VSČR, včetně přípravného kurzu, kurzy v rámci celoživotního vzdělávání, včetně vzdělávání manažerského a jazykového, publikační činnost, anebo vědecké konference a instruktážně metodická setkání (VSČR, 2023).

2.2 Management Vězeňské služby

Management jako takový má mnoho definic. Například Lodato (2014) říká, že pro management je důležitá komunikace a spolupráce v týmu, jelikož management obsahuje systémy a procesy na základě přidělené a přijaté odpovědnosti za vykonávání úkolů, které slouží k dosažení cílů, prostřednictvím plánování, organizování a kontroly.

Dále management můžeme definovat jako souhrn všech činností, které je třeba udělat, aby mohla organizace fungovat. Jedná se o proces zabývající se plánováním, organizováním, vedením lidí a kontrolováním. Tento proces směřuje k dosažení cílů dané organizace. Moderní management rozlišuje pojmy řízení a vedení, kdy řízení se týká dosahování výsledků pomocí efektivního získávání, rozdělování, využívání a kontrolování všech dostupných zdrojů a vedení se orientuje pouze na lidský kapitál. To znamená, že u vedení jde hlavně o lidi, tedy o zaměstnance a jejich motivaci k co nejefektivnějšímu dosahování cílů organizace (Váchal a kol., 2013).

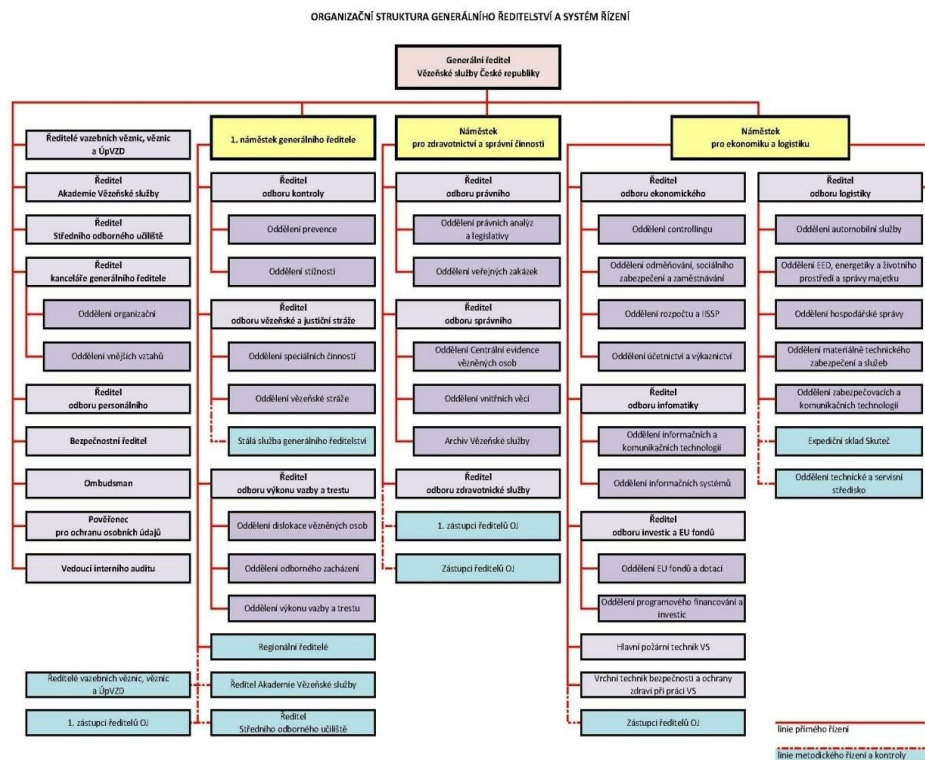
Management věznic je komplexní proces, který zahrnuje implementaci zákonů, pravidel a řídicích procesů. Ve všech vyspělých zemích prošel vězeňský management mnoha změnami, než se dostal do současné podoby. Konečným cílem všech věznic je náprava pachatelů trestných činů a jejich návrat zpět do řádného života ve společnosti, s tím souvisí proces resocializace. (Pittaro, 2021).

S managementem věznic úzce souvisí oblast managementu rizik. Každé rozhodnutí, které vedení vykoná, ať rozhodnutí týkající se personálních věcí, až po poskytování služeb pro odsouzené, je navrženo tak, aby se snížila možnost rizik, které mohou nastat. Vedení si musí být rizik vědomé a používat všechny dostupné nástroje k zamezení negativních účinků (European Union, 2021).

Všechny věznice a vazební věznice v České republice spadají pod VSČR, jejímž nadřízeným orgánem je Ministerstvo spravedlnosti. Jak už bylo zmíněno výše, VSČR je řízena generálním ředitelem, kterým je generálmajor Mgr. Simon Michailidis, MBA., a sídlí na adrese Soudní 1672/1a, na Praze 4.

2.2.1 Organizační struktura Vězeňské služby

Obrázek č. 1: Organizační struktura

(Zdroj: Vězeňská služba České republiky)

Generální ředitel má svou tiskovou mluvčí a tou je Vrchní komisařka kpt. Mgr. Markéta Prunerová, DiS. Generální ředitel řídí 1. náměstka generálního ředitele, náměstka pro zdravotnictví a správní činnosti, náměstka pro ekonomiku a logistiku a dále je nadřízeným řediteli Akademie vězeňské služby, ředitelům vazebních věznic, věznic a Ústavů pro výkon zabezpečovací detence, řediteli Středního odborného učiliště, řediteli kanceláře generálního ředitele (pod toho spadá oddělení organizační a oddělení vnějších vztahů), dále personálního oddělení, bezpečnostnímu řediteli, ombudsmanovi, pověřenci pro ochranu osobních údajů a vedoucímu interního auditu.

První náměstek generálního ředitele má na starost ředitele kontroly, pod kterého patří oddělení prevence a oddělení stížností. Dále má na starost ředitele odboru vězeňské a justiční stráže, který řídí oddělení speciálních činností a oddělení vězeňské stráže.

První náměstek generálního ředitele dále řídí ředitele odboru výkonu vazby a trestu, pod toho patří oddělení dislokace vězněných osob, oddělení odborného zacházení a oddělení vazby a trestu. Pod pravomoc 1. náměstka ještě spadají regionální ředitelé věznic, vazebních věznic, detenčních ústavů, Akademie Vězeňské služby a Středního odborného učiliště.

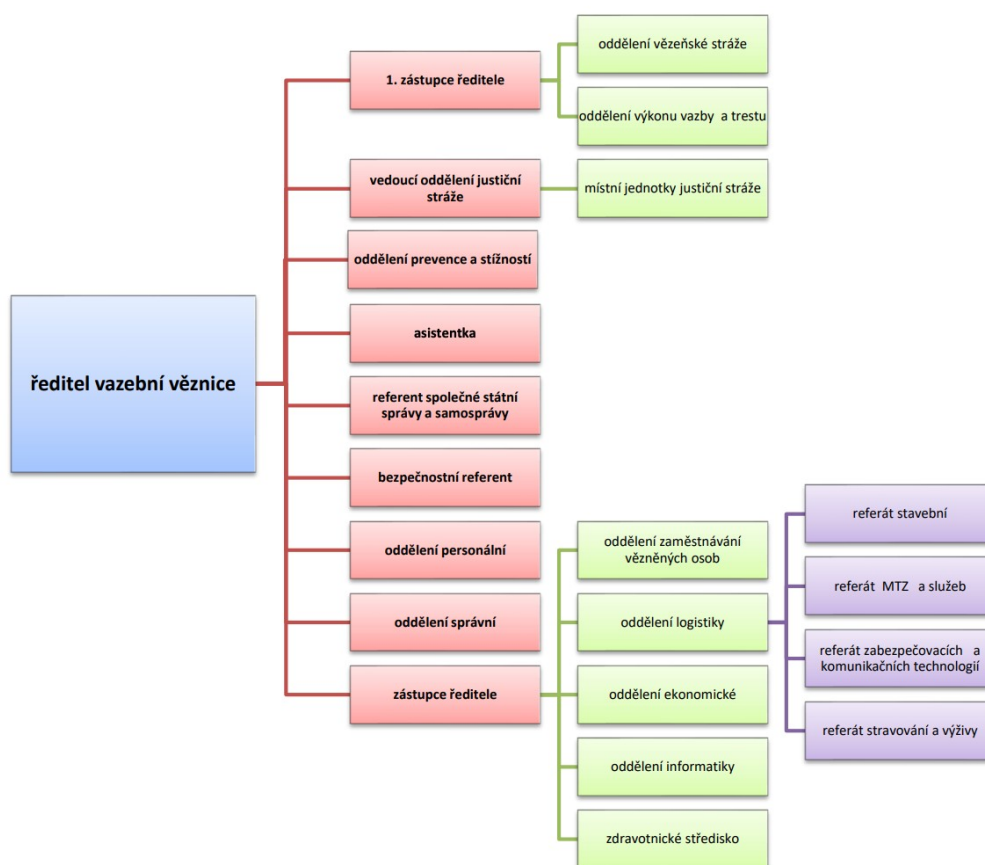
Náměstek pro zdravotnictví a správní činnosti řídí ředitele odboru právního, ředitele odboru správního a ředitele odboru zdravotnické služby. Ředitel právního odboru pod sebou má oddělení právních analýz a legislativy a oddělení veřejných zakázek. Ředitel správního odboru má pod sebou oddělení Centrální evidence vězněných osob, oddělení vnitřních věcí a Archiv Vězeňské služby.

Náměstek pro ekonomiku a logistiku má na starost ředitele odboru ekonomického, odboru logistiky, odboru informatiky, odboru investic a fondů EU. Ještě pod něj spadá hlavní požární technik a vrchní technik bezpečnosti ochrany zdraví při práci (BOZP). Ředitel ekonomického odboru řídí oddělení controllingu, oddělení odměňování, sociálního zabezpečení a zaměstnávání, oddělení rozpočtu a integrovaného informačního systému Státní pokladny (IISSP) a oddělení účetnictví a výkaznictví. Ředitel odboru logistiky řídí oddělení automobilní služby, oddělení hospodářské správy, oddělení EED (Energy Efficiency Directive), energetiky a životního prostředí, oddělení materiálního zabezpečení a oddělení zabezpečovacích a komunikačních technologií. Ředitel odboru informatiky spravuje oddělení informačních a komunikačních technologií a oddělení informačních systémů. A ředitel odboru investic a EU fondů řídí oddělení EU fondů a dotací a oddělení programového financování a investic.

2.2.2 Organizační struktura Vazební věznice České Budějovice

Každá věznice nebo vazební věznice, která je zřízená pod VSČR má ještě svou vlastní organizační strukturu. Jako ukázkou příkladu jsem vybrala Vazební věznici České Budějovice. V rámci tématu této práce je podstatné zmínit, že sociální pracovník ve věznici spadá pod oddělení pro výkon trestu odnětí svobody.

Obrázek č.2: Vazební věznice České Budějovice

(Zdroj: Vězeňská služba České republiky 2023)

2.3 Dělení věznic

Jak už bylo v této práci zmíněno, tak věznice v České republice dělíme na věznice a vazební věznice. Vazebních věznic máme 10 a věznic 25. Do roku 2017 u nás existovaly 4 stupně věznic podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu:

- s dohledem,
- s dozorem.
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

Od roku 2017 v souladu se změnami, které zavádí zákon č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, se ze čtyř zmíněných stupňů staly jen dva, a to:

- a) s ostrahou,
- b) se zvýšenou ostrahou (VSČR, 2023).

2.3.1 Vnitřní členění věznice s ostrahou

V ustanovení § 12a odst. 1 a 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon o výkonu trestu odnětí svobody“ nebo „ZOVTOS“) je stanoveno, že věznici s ostrahou můžeme dělit podle stupně zabezpečení na oddělení:

- a) s nízkým stupněm zabezpečení,
- b) se středním stupněm zabezpečení,
- c) s vysokým stupněm zabezpečení.

Tento zákon dále uvádí, že do oddělení jsou odsouzení umístováni podle míry vnějšího a vnitřního rizika, kdy vnější riziko znamená míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, a vnitřní riziko znamená míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s ohledem na charakteristiku odsouzeného, když se zohledňuje zejména povaha trestné činnosti, průběh předchozích výkonů trestu nebo hrozba útěku.

2.3.2 Mapa věznic

Obrázek č.3: Mapa věznic

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

(Zdroj: Přehled věznic a detenčních ústavů v ČR 2017)

2.4 Výkon trestu odnětí svobody

Soud může podle trestního zákoníku stanovit určitý druh trestu. Tyto jsou uvedeny v § 52 odst. 1 TZ, a to tresty: odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti nebo vyhoštění.

Dále ustanovení § 52 odst. 2 TZ uvádí, že trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak, nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Pro účely této práce je třeba se zaměřit na nepodmíněný trest odnětí svobody.

V ustanovení § 56 odst. 1 až 4 TZ se uvádí, že nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznici s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou. Do věznice se zvýšenou ostrahou se zařazují vždy pachatelé, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. Způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic pak upravuje jiný právní předpis. Během výkonu trestu může soud rozhodnout o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu, to upravuje § 57 TZ. *O přeřazení soud jedná v případě, kdy chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že přeřazení přispěje k jeho nápravě.*

Romža (2020) uvádí, že trest odnětí svobody svým účinkem patří mezi nejpřísnější tresty v rámci systému ukládaných trestů. Podstata trestu odnětí svobody podle něj spočívá v dočasném omezení volného pohybu a pobytu odsouzeného ve vězeňském zařízení. Výkon trestu odnětí svobody zabezpečuje implementaci základních funkcí: ochranná, resocializační a preventivní. Ochranná funkce má zabezpečit ochranu společnosti před pachateli trestných činů a zabránit odsouzeným v páchání dalších činů. Účelem resocializační funkce je působit na odsouzeného, aby přehodnotil svůj postoj k trestné činnosti a vést ho k tomu, aby po propuštění vedl řádný život. A preventivní funkce si klade za cíl odradit potencionální pachatele od páchání trestných činů.

Stanovení druhu a výměry trestu obsahuje trestní zákoník v § 39 odst. 2, když uvádí, že povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.

Cílem výkonu trestu odnětí svobody je působit na odsouzené tak, aby se snížila míra recidivy jejich kriminálního jednání, a aby vedli po propuštění řádný život v souladu se zákony. Dalším cílem je chránit společnost před pachateli trestných činů (Veteška, Fisher, 2020).

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odst. 1 uvádí, že trest odnětí svobody může být uskutečňován jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, ale nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

V § 2 odst. 2 ZOVTO se pak dále uvádí, že s odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno zdraví, aby se podporovaly takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti. Dále pak v § 3 odst. 1 a 2 tohoto zákona je definován orgán zajišťující výkon trestu, Střežení odsouzených, dozor nad nimi, metody zacházení a podmínky výkonu trestu zajišťuje VSČR, která je oprávněna odsouzeným vydávat pokyny a příkazy,

2.4.1 Funkce trestu

Fassin (2018) ve své publikaci uvádí expresivní funkci. To znamená, že trest je odsuzován společností, která projevuje odpor nad spáchaným trestným činem, a pachateli je jeho prostřednictvím dána možnost tuto výtku akceptovat a napravit se. Dále uvádí, že trest může být odůvodněn nikoliv na základě škody způsobené oběti, ale na základě skutečnosti, že pachatel spáchal trestný čin.

V rámci České republiky lze říct, že trest v obecné rovině představuje formu sankce za jednání, které porušuje zákon a společenskou normu. Míra sankce souvisí se závažností porušení zákonů. Jednoduše je trest právní následek spáchaného trestného činu. Trest může mít 4 základní funkce, těmi jsou výchovná, preventivní, ochranná a restorativní. Účelem výchovné funkce je přispět k nápravě odsouzeného, preventivní funkce má odradit jiné od podobného jednání, ochranná funkce má chránit společnost před pachateli trestných činů a funkce restorativní usiluje o obnovení spravedlnosti, která byla narušena.

Následně pak ještě z hlediska účelu, můžeme trest dělit na absolutní, relativní a smíšené teorie. Absolutní teorie uvádí, že podstatou trestu je pouze odplata za spáchaný trestný čin. Relativní teorie oproti předchozí teorii spojuje podstatu trestu s jeho účelem. Samotný čin tak souvisí s ochranou společnosti. Trestá se proto, aby se zabránilo dalšímu páchaní trestných činů. Smíšená teorie je kombinací obou teorií a její podstatou je spojit to, co uvádějí relativní a absolutní teorie v jeden celek. (Veteška, Fisher, 2020).

3 Průběh výkonu trestu

V této kapitole je popsán proces přijímání a umístování odsouzených, jejich práva a povinnosti, proces propouštění a hlavní část této kapitoly je věnována popisu programů odborného zacházení.

VSČR (2023) uvádí, že personál oddělení výkonu trestu zabezpečuje zacházení s odsouzenými prostřednictvím vymezených programů zacházení. Primárním cílem je zajistit u odsouzených naplnění účelu výkonu trestu, dále napomáhají ke změně postoje ke spáchanému trestnému činu, motivují odsouzené k aktivnímu a zodpovědnému přístupu k plnění povinností.

Průběh výkonu trestu se může lišit podle specifických skupin odsouzených. Tyto specifické skupiny jsou mladiství, ženy, matky, nezletilé matky, trvale pracovně nezařaditelní, odsouzení s duševními poruchami nebo s poruchami chování, odsouzení cizinci, velmi nebezpeční odsouzení, nebo odsouzení k doživotnímu výkonu trestu.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 44 uvádí, že odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici předkládáním návrhů a připomínek zaměstnancům Vězeňské služby. Dále pak § 45 odstavec 1 říká, že odsouzený, který svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje, tak mu může být udělena odměna. Odměny jsou uvedeny v § 45 odstavci 2, je to například pochvala, prodloužení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin, povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby, zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč, rozšíření osobního volna až na dobu jednoho měsíce, povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení, anebo to může být přerušení výkonu trestu.

3.1 Přijímání a umístování odsouzených

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška č. 345/1999 Sb.“), se věnuje přijímání do výkonu trestu, kdy konkrétně v ustanovení § 3 odst. 1 se uvádí: *„Při přijetí do věznice je nutno ověřit totožnost odsouzeného, aby byla s ohledem na všechny dostupné doklady vyloučena jeho záměna s jinou osobou. Nemá-li odsouzený, dodaný do výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „výkon trestu“) orgánem Policie České republiky, u sebe žádný doklad totožnosti, lze odsouzeného přijmout do věznice pouze v případě, že totožnost již byla ověřena dříve a je o tom na dokladech učiněn záznam příslušným orgánem soudu nebo policejním orgánem.“* Na to navazuje odstavec 2 s tím, že pokud nemá odsouzený, který má být přijat do výkonu trestu, u sebe žádný doklad totožnosti, je třeba jeho totožnost ověřit jinak, například když není důvod k pochybnostem, tak stačí jeho čestné prohlášení.

Následující § 4 odst. 1 až 4 již zmíněné vyhlášky pojednává o tom, že odsouzený se při přijetí do věznice musí podrobit osobní prohlídce a na základě této prohlídky se pak řeší potřebná hygienická a protiepidemická opatření. Osoba, která prohlídku provádí nebo je prohlídce přítomna, musí být stejného pohlaví jako odsouzený. Odsouzený si může u sebe ponechat písemnosti související s trestním řízením, v množství přiměřeném možnostem jejich uložení v poskytnuté skřínce, fotografie, dopisy, právní předpisy, vlastní knihy, časopisy a noviny. Odsouzený může mít u sebe též kapesní nebo náramkové hodinky, které neobsahují komunikační nebo záznamové zařízení, psací potřeby, věci potřebné k vedení běžné korespondence, snubní prsten, ruční mlýnek na kávu, elektrický holicí strojek, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby. O ponechání jiných věcí rozhoduje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec Vězeňské služby. Ostatní věci, včetně peněz a cenností, které má odsouzený u sebe, mu správa věznice na jeho žádost uloží.

Podle ustanovení § 5 vyhlášky č. 345/1999 Sb. o nástupu odsouzeného do výkonu trestu správa věznice odešle hlášení soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni, opatrovníkovi, byl-li odsouzený omezen ve svéprávnosti, územnímu odboru krajského ředitelství Policie České republiky příslušnému podle místa bydliště odsouzeného.

Nástup odsouzeného do přijímacího oddílu reguluje ustanovení § 6 odst. 1 až 4 vyhlášky č. 345/1999 Sb. Během pobytu v přijímacím oddílu, který zpravidla netrvá déle než dva týdny, se odsouzený podrobí vstupní lékařské prohlídce. Odsouzený zařazený do věznice s ostrahou se podrobí během pobytu v tomto oddílu rovněž vstupnímu vyhodnocení vnějších a vnitřních rizik ke stanovení stupně zabezpečení. Následně zašle správa věznice Generálnímu ředitelství Vězeňské služby všechny údaje nezbytné k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 6 odst. 1 vymezuje, že do výkonu trestu lze přijímat odsouzené jen na základě písemného nařízení, které je vyhotoveno soudem na základě pravomocného rozsudku. V témže paragrafu odstavci 2 je pak uvedeno, že odsouzený musí být prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi a s vnitřním řádem věznice, do které byl zařazen, v jazyce státu, jehož je občanem, anebo jazykem, kterému odsouzený rozumí.

V ustanovení § 7 odst. 1 písm. a) až g) ZOVTOS je stanoveno, že odděleně se umístí odsouzení muži od žen, pak ženy, které mají ve výkonu trestu u sebe dítě, odsouzení s infekčním onemocněním, nebo u nichž je podezření na infekční onemocnění, a odsouzení, kteří jsou mladiství. Dále dospělí opakovaně ve výkonu trestu od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní, osoby s poruchami duševními, poruchami chování, osoby s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí, anebo velmi nebezpeční. Na žádost odsouzeného může být trest vykonáván ve specializovaném oddílu věznice, který zřizuje pro jinou skupinu odsouzených, se souhlasem ministra, generální ředitel Vězeňské služby.

Vnitřní řád pro odsouzené věznice Mírov (dále jen „Vnitřní řád“), který je vydán v souladu s ustanovením § 14 ZOVTOS, uvádí v článku 29, že nově přijatý odsouzený je umístěn v nástupním oddílu. S odsouzeným v tomto oddílu provádí odborní zaměstnanci vstupní pohovory za účelem získání informací a podkladů pro zpracování programů odborného zacházení. Poté je speciálním pedagogem zpracován plán, který odsouzený stvrzuje svým podpisem a je pro něj závazný.

Odsouzený se po ukončení pobytu v nástupním oddíle zařadí na návrh odborné komise do příslušného oddílu s odpovídajícím stupněm prostupných skupin vnitřní diferenciaci.

Vnitřní řád dále v článku 28 s názvem vnitřní diferenciaci uvádí, že účelem je motivační systém zařazování odsouzeného do tří prostupných skupin vnitřní diferenciaci podle přístupu k naplňování stanoveného cíle programu zacházení, charakteristiky osobnosti, možnosti resocializace, chování, jednání, postoje ke spáchanému trestnému činu a přístupu k plnění povinností. Stupně prostupných skupin vnitřní diferenciaci popisuje vnitřní řád v článku 28 odst. 6 až 8:

- a) Do 1. stupně se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní své povinnosti, chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem, aktivně spolupracují se zaměstnanci a podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici.
- b) Do 2. stupně se zařazují odsouzení, kteří částečně plní své povinnosti a převážně se chovají a jednají v souladu s vnitřním řádem, a kteří se občasné se podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici.
- c) Do 3. stupně se následně zařazují ti odsouzení, kteří převážně odmítají přijmout nebo neplní své povinnosti či se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem věznice a nepodílí se na činnostech, které souvisí s organizací života ve věznici.

3.2 Práva a povinnosti odsouzených

Práva a povinnosti odsouzených ve věznici stanoví zákon o výkonu trestu odnětí svobody, na základě, něhož se vydávají vnitřní řády jednotlivých věznic.

3.2.1 Práva odsouzených

Každému odsouzenému přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném zákonem. Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava, právo na zdravotní služby, dále právo na sociální poradenství u sociálního pracovníka. Každý odsouzený má právo přijímat a odesílat písemná sdělení a Vězeňská služba má právo tuto korespondenci kontrolovat. Každý odsouzený má právo využívat telefon ke kontaktu blízkých osob, ale v době, kterou stanoví vnitřní řád věznice.

Odsouzený má právo přijímat návštěvy ve stanoveném čase, na místě, které je k tomu určené a rozsahu, který je 3 hodiny během jednoho měsíce. Odsouzený má právo na využívání duchovních a sociálních služeb, na uspokojování kulturních potřeb, nákup potravin a věcí osobní potřeby, na příjem peněz a nakládání s nimi a na přijetí balíčku. Ten může přijmout jednou za půl roku s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kilogramů. Balíčky Vězeňská služba kontroluje. Vězeňská služba má povinnost dbát na zachovávání práv, která odsouzení při výkonu trestu mají (zákon o výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně § 15 až § 27).

Vyhláška č. 345/1999 Sb. v § 34 odst. 1 uvádí: *„Stížnosti a žádosti k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů může odsouzený adresovat jak státním orgánům České republiky, tak mezinárodním orgánům a organizacím, které jsou na celosvětové i evropské úrovni považovány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv.“* Mezinárodními orgány a organizacemi jsou: Výbor pro lidská práva, Komise pro lidská práva OSN, Úřad pro lidská práva, Výbor pro odstranění rasové diskriminace, Vysoký komisař OSN pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva Štrasburk, Mezinárodní Federace pro lidská práva, anebo Mezinárodní výbor Červeného kříže.

Následující § 35 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb. řeší problematiku týkající se ochrany odsouzeného, když uvádí, že jestliže zaměstnanec VSČR zjistí, že je ohroženo právo odsouzeného na jeho ochranu před neoprávněným násilím, nebo pokud mu oznámí odsouzený takové jednání, je povinen učinit opatření nezbytná k zamezení takového jednání a současně oznámit tuto skutečnost řediteli věznice. Odstavec 2 téhož paragrafu uvádí, že odsouzený je povinen dbát na dodržování práv ostatních odsouzených a v případě, že se dozví o jejich porušování, má neprodleně informovat zaměstnance nebo přímo ředitele věznice.

3.2.2 Povinnosti odsouzených

Nejdůležitější je pro odsouzené ve výkonu trestu povinnost dodržovat vnitřní řád dané věznice a dodržovat pořádek a kázeň. Odsouzený má povinnost podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody konkrétně § 28 odst. 1 plnit příkazy Vězeňské služby.

Pokud mu byla přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, má povinnost plnit úkoly vyplývající z pracovní činnosti a z programů zacházení. Další povinností odsouzeného je také podílet se na činnostech, které souvisejí s organizací života ve věznici. Také je povinen dodržovat opatření a pokyny podle zvláštních právních předpisů k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany.

Odsouzený je dále podle § 28 odst. 2 písm. a) až p) ZOVTOS plnit tyto povinnosti: Podrobit se osobní a další prohlídce v zájmu vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe měl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu, umožnit zaměstnancům kontrolu svých osobních věcí; pokud své věci uzamyká v uzamykatelné skřínce k uložení osobních věcí, je povinen předat náhradní klíč řediteli věznice či pověřenému zaměstnanci Vězeňské služby. Dále má povinnosti podrobit se preventivní, vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací, pokud onemocní, stane se mu úraz nebo je zraněn, musí to neprodleně ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby, dodržovat zásady hygieny, oznámit věznici jméno a příjmení obhájce nebo advokáta, podrobit se vyšetření ke zjištění, zda užil návykovou látku, dodržovat zákaz kouření v místech, kde je stanoven zákaz ředitelem věznice, a dále dodržovat noční klid.

Za porušení povinností hrozí kázeňské tresty. Kázeňský trest zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 46 odst. 1 definuje, jako zaviněné porušení stanovené nebo uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.

V § 46 odst. 3 písm. a) až i) ZOVTOS jsou stanoveny tyto kázeňské tresty: důtka, snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta až do výše 5 000 Kč, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, celodenní umístění do uzavřeného oddílu až na 20 dnů, umístění do samovazby až na 20 dnů, nebo odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

3.3 Programy zacházení a SARPO

Jak již bylo v této kapitole zmíněno, s odsouzeným v nástupním oddílu provádí odborní zaměstnanci vstupní pohovory. Na základě pohovoru, kde se zjišťuje anamnéza odsouzeného, se zpracuje souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (SARPO), za účelem získání informací a podkladů pro zpracování programů odborného zacházení. Pohovoru se účastní speciální pedagog, sociální pracovník, psycholog a vychovatel. Speciální pedagog pak zpracovává konkrétní plán, který zahrnuje zařazení odsouzeného do určitého druhu programu zacházení. Programy zacházení směřují k minimalizaci rizika recidivy.

3.3.1 Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených

Řeháček (2018) popisuje souhrnnou analýzu rizik a potřeb odsouzených (dále jen SARPO), jako prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb. Vychází z toho, že zájmem společnosti je investovat úsilí do těch odsouzených, u kterých je reálná šance, že úsilí povede ke změně, a kde tato změna povede ke snížení nebezpečnosti pro společnost. Řeháček dále uvádí, že z výstupů hodnocení rizikových faktorů a doporučení v Komplexní zprávě, vychází zpracování individuálních programů zacházení. Programy zacházení se s ohledem na délku trestu odsouzeného, jeho motivaci a postoj, zaměřují zejména na rizikové faktory, vyskytující se v závažné míře a další skutečnosti, týkající se osoby odsouzeného, jeho životního stylu a celkového kontextu páchání trestné činnosti tak, aby odsouzení snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování.

V rámci SARPO se zjišťují oblasti rizika újmy, poté se zjišťují statické faktory, dynamické faktory, protektivní faktory a sebehodnocení. Výstupem je pak komplexní zpráva, která se použije ke stanovení programu zacházení, které popisuje následující podkapitola.

Riziko újmy vyjadřuje pravděpodobnost vzniku újmy a identifikuje potenciální oběť. Je založeno na analýze celkového kontextu trestného činu. Skládá se z analýzy trestného činu a zhodnocení pravděpodobnosti rizika újmy.

Statické faktory jsou neměnné, statické riziko je tedy založeno na údajích a charakteristikách trestné činnosti a uložených sankcích a zabývá se trestní minulostí odsouzeného, způsobenou újmou a aktuální trestnou činností.

Dynamické faktory jsou pak faktory postihující základní oblasti života člověka a obsahují celkem 7 faktorů, tyto faktory jsou bydlení, zaměstnání, finance, rodina a sociální kontakty, závislost, osobnost a chování, anebo vzdělání a výchova.

Protektivní faktory jsou takové faktory, které mírní nebo tlumí efekty rizika. Jejich přítomnost zvyšuje odolnost vůči působení rizika. Takže v situaci, kdy je přítomno i jejich větší množství, dokážou zvyšovat odolnost jedince před rizikem páchání trestné činnosti tím, že působí v protikladném směru. Rizikové a protektivní faktory spolu úzce souvisí.

Sebehodnocení se týká sebereflexe odsouzených prostřednictvím Dotazníku sebehodnocení. Tento dotazník je jediná část této analýzy, kterou nevyplňují odborní pracovníci, ale sami odsouzení.

Výsledkem předchozích bodů je pak komplexní zpráva, která obsahuje souhrnný výsledek celé analýzy rizik a potřeb odsouzených a obsahuje, jak s odsouzeným zacházet a pracovat (Řehák, 2018).

3.3.2 Programy zacházení

Veteška a Fisher (2020) ve své publikaci uvádějí, že program zacházení přímo reaguje na výsledky komplexní zprávy o anamnéze odsouzeného a smyslem programu je eliminace rizik a současně řešení potřeb odsouzeného. Dále autoři uvádějí, že při zpracování konkrétního programu zacházení přihlédne speciální pedagog ke zjištěným rizikům a odsouzeného zařadí do některého programu zacházení.

Druhy programů zacházení jsou:

- Program minimálního zacházení,
- program standardního zacházení,
- program speciálního zacházení,
- program výstupního zacházení,
- program základního motivačního zacházení.

Programy zacházení mají své cíle a člení se na určité oblasti. Těmito oblastmi jsou:

- Pracovní aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- speciálně výchovné aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnitřních vztahů.

Pracovní aktivity se týkají zejména vykonávání činností, nezbytných k zajištění chodu věznice, to jsou například úklidové práce nebo brigádnická činnost. Oblast vzdělávání se vykonává v rámci vzdělávacího střediska, a to buď formální nebo neformální formou. Formální forma je založená na tom, že si odsouzený může doplnit vzdělání, které nemá – a to základní nebo se může vyučit na Středním odborném učilišti. A neformální forma jsou pak různé dobrovolné kroužky.

Do oblasti speciálně výchovných aktivit patří například právní a sociální minimum, etiketa, výcvik sociálních dovedností. Mezi zájmové aktivity můžeme zařadit šachy, stolní tenis nebo společenské hry. V oblasti utváření vnitřních vztahů jde hlavně o sociální zázemí a kontakt s rodinou nebo někým, kdo může odsouzenému pomoci po jeho propuštění z výkonu trestu (VSČR, 2023).

Programy zacházení jsou upraveny například ve vyhlášce č. 345/1999 Sb., a to konkrétně v § 36 až § 40, kdy § 36 se věnuje zvolení vhodného programu pro odsouzeného na základě komplexní zprávy, dále se tento paragraf věnuje rozdělení programů a aktivit – pracovní aktivity, vzdělávací aktivity a speciálně výchovné aktivity. Důležité je, že programy zacházení schvaluje ředitel věznice.

Úspěšnost plnění programu zacházení se hodnotí podle § 38 odst. 1 písm. a) až d) uvedené vyhlášky jednou za měsíc ve věznici pro mladistvé, jednou za dva měsíce ve výstupních oddílech věznic s ostrahou a věznic se zvýšenou ostrahou, jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou a jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou. Tento paragraf se také věnuje hodnocení plnění programů zacházení. Odsouzený by měl být seznámen s výsledky hodnocení. Odstavec 3 uvedeného paragrafu uvádí, že při vyhodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s mírou a úspěšností plnění. Odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí. Aktualizací programu zacházení je i změna varianty programu zacházení.

Následně v ustanovení § 39 odst. 1 je uvedeno, že hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je součástí komplexního hodnocení. Odstavec 2 pak uvádí, že na základě komplexního hodnocení naplňování účelu výkonu trestu může odsouzený podat návrh na přearažení odsouzeného do věznice jiného typu, tento návrh pak podá ředitel věznice soudu na základě doporučení odborných zaměstnanců. Odstavec 3 pak navazuje tím, že odborní zaměstnanci doporučí řediteli věznice podání návrhu na přearažení do věznice s ostrahou, pokud je komplexní hodnocení naplňování účelu výkonu trestu kladné a pokud byly vyčerpány možnosti dané věznice při aktualizaci programu zacházení. Odstavec 4 pak uvádí, že odborní zaměstnanci řediteli věznice doručí podání návrhu na přearažení odsouzeného, pokud bylo prokázáno, že odsouzený neplní program zacházení ve tří po sobě jdoucích hodnotících obdobích, anebo pokud odsouzený spáchá ve věznici trestný čin nebo zvlášt' závažným způsobem opakovaně neplní povinnosti.

Kromě výše zmíněných aktivit mohou odsouzení podle § 40 odst. 1 písm. a) až e) uvedené vyhlášky využívat ve stanovené době knihovnu věznice, podílet se na vydávání vlastního časopisu odsouzených, mohou poslouchat rádio a sledovat televizi, anebo se účastnit dalších aktivit vzdělávání a zájmové činnosti zprostředkované věznicí.

Koncepce vězeňství do roku 2025 (2016) uvádí, že programy zacházení jsou odsouzeným stanoveny, ale jejich mimopracovní činnost je na založena čistě na základě dobrovolnosti.

3.3.3 Resocializace

Chambliss a Eglitis (2016) uvádějí ve své publikaci, že resocializace je proces změny chování jednotlivce prostřednictvím kontroly jeho okolí. Tito autoři tvrdí, že resocializace ve věznicích často selhává z toho důvodu, že vězni se spíše identifikují s ostatními vězni, než s pracovníky věznice. To může vést k tomu, že po propuštění v páchání trestné činnosti spíše pokračují, než aby ji omezili.

Resocializace probíhá dobrovolně, někdy může probíhat proti vůli jednotlivce. S resocializací nedobrovolnou se setkáváme nejčastěji právě u osob ve výkonu trestu odnětí svobody. U dobrovolné resocializace je důležitá motivace odsouzeného. Mezi základní principy resocializace můžeme zařadit 3 kategorie. Tyto kategorie jsou snížení vzájemného škodlivého ovlivňování vězňů, uplatňování principu progresivního režimu, aktivní a smysluplné vyplňování času odsouzených. Cílem resocializace je obnovit sociální vztahy a zformulovat správný pohled odsouzeného na vnější svět (Veteška, Fisher, 2020).

3.4 Propouštění z výkonu trestu

Vyhláška č. 345/1999 Sb. v ustanovení § 12 uvádí, že odsouzený před propuštěním nastupuje do výstupního oddílu na dobu šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu. V § 13 a 14 jsou uvedeny opatření před propuštěním z výkonu trestu. Je důležité, aby odsouzení měli platný doklad totožnosti. Odsouzený se poučí o povinnosti přihlásit se po propuštění k pobytu a upozorní se na zákonné podmínky osvědčení se ve zkušební době podmíněného propuštění. Dále se poučí o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání, je v jeho zájmu, aby se nejpozději do tří dnů dostavil k sociálnímu kurátorovi příslušnému podle místa bydliště, nebo ke svému zaměstnavateli. Odsouzený dostává potvrzení o propuštění. Při propuštění musí odsouzený podstoupit lékařskou prohlídku a pak se mu vydají jeho osobní věci, které měl v úschovně věznice. Pokud jde o výstupní proces, tak tento je obsažen dále v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně v ustanovení v § 74.

Tento zákon v ustanovení § 73a uvádí důvody propuštění. Tyto důvody jsou, že uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu, věznice obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem, propuštění nařídil státní zástupce, anebo o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti.

Klepáčková, Krejčí a Černá (2022) ve své publikaci uvádí pojem postpenitenciární péče. Jde o specifickou oblast sociální práce, která je zaměřená právě na klienty propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Tato péče nabízí pomoc s hledáním a zprostředkováním ubytování a zaměstnání. Pomáhá také se zvládnutím prvních dnů klienta na svobodě, pomáhá s obnovou sociálních vztahů, s vyřízením úředních záležitostí, nebo s vyrovnáním se s negativními dopady, které vyplynuly z pobytu ve vězení.

3.4.1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu

K podmíněnému propuštění z výkonu trestu musí být splněny dané podmínky. Tyto podmínky jsou, že odsouzený vykonal stanovenou poměrnou část trestu, svým chováním a plněním povinností ve výkonu trestu prokázal polepšení a lze očekávat, že povede řádný život. Odsouzený tedy může být podmíněně propuštěn. Odsouzený může být propuštěn po výkonu poloviny uloženého trestu (Trestní řízení, © 2006-2023).

V § 88 odst. 1 TZ je uvedeno: „*Soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného.*“ V odstavci 3 je uvedeno, že soud přihlédne také k tomu, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda nahradil nebo odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem.

Následující § 89 odst. 1 až 4 TZ pak hovoří o zkušební době a přiměřených omezeních a přiměřených povinnostech při podmíněném propuštění. Soud stanoví zkušební dobu u odsouzených za přečin až na tři roky a u odsouzených za zločin na jeden rok až sedm let. Zkušební doba začíná běžet podmíněným propuštěním odsouzeného na svobodu. Současně může soud uložit dohled. Soud dále může uložit přiměřená omezení a povinnosti, aby propuštěný pachatel vedl řádný život, aby nahradil nebo odčinil škodu, nebo nemajetkovou újmu, nebo aby vydal obohacení, které získal trestným činem. Pokud jde o mladistvého může soud v zájmu výchovného působení rodiny, školy nebo dalších subjektů, uložit některá výchovná opatření, které jsou uvedeny v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění pozdějších předpisů.

Trestní řád v § 331 odst. 1 uvádí, že o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody rozhoduje soud na návrh odsouzeného, státního zástupce nebo ředitele věznice nebo i bez takového návrhu ve veřejném zasedání. Odstavec 2 uvedeného paragrafu pak uvádí, že návrh na podmíněné propuštění může odsouzený podat, jen pokud připojí kladné stanovisko ředitele věznice, že odsouzený prokázal vzorné chování a plnil povinnosti, tudíž dalšího výkonu trestu není třeba. V odstavci 3 je pak uvedeno, že pokud navrhne podmíněné propuštění ředitel věznice nebo se k takovému návrhu připojí, může rozhodnutí o tom, že se odsouzený podmíněně propouští, učinit se souhlasem státního zástupce též předseda senátu mimo veřejné zasedání. Odstavec 5 pak uvádí, že pokud byl návrh odsouzeného zamítnut nebo vzat zpět, může ho opakovat až po uplynutí šesti měsíců od právní moci rozhodnutí nebo ode dne, kdy bylo zpětvzetí návrhu doručeno soudu, to ale neplatí, pokud byl návrh zamítnut nebo vzat zpět pouze z důvodu, že doposud neuplynula lhůta stanovená zákonem pro podmíněné propuštění.

Dále pak § 331a odst. 1, písm. a) až e) TR uvádí řádné postupy a odkazuje na konkrétní paragrafy tohoto zákona v případě uložení dohledu, přiměřeného omezení nebo přiměřené povinnosti anebo výchovného opatření u mladistvých. -

Další podstatná část je v § 332 odst. 1 TR: „Na rozhodnutí o tom, zda se podmíněně propuštěný osvědčil, zruší se uložené přiměřené omezení, přiměřená povinnost, výchovné opatření nebo dohled, anebo zda se zbytek trestu vykoná nebo se ponechává podmíněné propuštění v platnosti, se použijí obdobně § 330 a 330a. Proti rozhodnutím podle věty první je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.“ Podmíněné propuštění trestní řád řeší ještě v § 333 a § 333a.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody se podmíněnému propuštění věnuje v § 73 odst. 1: „Návrh odsouzeného na podmíněné propuštění zašle věznice do deseti pracovních dnů po jeho přijetí okresnímu soudu, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává; k návrhu připojí stanovisko ředitele věznice, vyhodnocení průběhu a účinnosti programu zacházení s odsouzeným, zhodnocení průběhu a úspěšnosti výkonu ochranného léčení, pokud bylo odsouzenému uloženo, a uvede i další skutečnosti, které mohou mít význam pro rozhodnutí soudu.“ Odstavec 2 pak uvádí, že pokud ředitel věznice nevydá kladné stanovisko k návrhu odsouzeného na podmíněné propuštění podle § 88 odst. 2 TZ, návrh se odsouzenému vrátí.

Vantuch (2011) uvádí, že podmíněné propuštění z výkonu trestu je odůvodněné jen tehdy, jestliže je důvodný předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život a jestliže tu není příliš velké riziko jeho recidivy. Soud může mladistvé podmíněně propustit z výkonu trestu podle obecných ustanovení § 88 a § 89 TZ stejně jako u dospělých odsouzených. Dále Vantuch uvádí, že při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je úkolem soudu rozlišit, kdy chování odsouzeného a plnění jeho povinností jsou pouze projevem adaptace ve věznici a kdy se jedná o známky skutečných změn odsouzeného, to znamená, jestli je opravdu naděje toho, že povede řádný život.

3.4.2 Přerušení výkonu trestu

Přerušení výkonu trestu je uvedeno v § 56 odst. 1 až 3 ZOVTOS, kdy odstavec 1 uvádí, že výkon trestu může být přerušen v případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu. Ředitel věznice pak může formou odměny přerušit výkon trestu odsouzenému až na 20 dnů během kalendářního roku a doba přerušení se počítá do výkonu trestu.

Odstavec 2 dále říká, že ředitel může pro naléhavé a neodkladné rodinné důvody přerušit výkon trestu na 10 dní v kalendářním roce. A odstavec 3 uvádí, že je-li třeba odsouzenému neodkladně poskytnout zdravotní službu, kterou nelze zajistit ve věznici nebo ve specializovaném zdravotnickém zařízení Vězeňské služby, může ředitel věznice na nezbytně nutnou dobu výkon trestu odsouzenému přerušit, pokud si odsouzený újmu na zdraví nezpůsobil úmyslně, pak jde o dobu přerušení nepřesahující 30 dnů v kalendářním roce, a to se započítává do doby výkonu trestu.

Přerušení výkonu trestu řeší také vyhláška č. 345/1999 Sb., a to konkrétně v ustanovení § 57 odst. 8 je stanoveno: *„Při rozhodování o přerušení výkonu trestu a o povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení s odsouzeným přihlíží ředitel věznice ke stupni narušení odsouzeného, povaze trestné činnosti, za níž byl odsouzen, délce uloženého trestu a jeho nevykonaného zbytku, typu věznice a stupni zabezpečení věznice s ostrahou, v níž odsouzený trest vykonává, a jeho chování v průběhu výkonu trestu.“*

4 Shrnutí teoretické části

Tato diplomová práce je zaměřena na téma „Role sociálních pracovníků ve věznicích v České republice“ a klade si za cíl zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích a dále se zaměřuje na dva dílčí cíle, kterými jsou zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce a popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích. Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly a ty jsou sociální práce ve věznicích, vězeňství v České republice a průběh výkonu trestu odnětí svobody.

Hnídková (2013) uvádí, že sociální práce ve vězeňství je specifickou odbornou disciplínou, která uplatňuje speciální metody vycházející z poznatků mnoha společenských věd. Pro výkon povolání sociálního pracovníka je žádoucí výcvik v oblasti psychologie, psychoterapie, mediace a sociálně psychologických dovedností.

Kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích jsou popsány v podkapitolách role sociálních pracovníků a náplň práce. Je zde popsáno, že sociální pracovník zajišťuje a poskytuje odborné sociální poradenství, intervenci, krizovou pomoc, zajišťuje plynulý přechod odsouzených do řádného života, zprostředkovává sociální terapii, provádí výchovnou činnost, spolupracuje s Probační a mediační službou atd.

Na základě analýzy odborné literatury a právních předpisů souvisejících s touto problematikou bylo zjištěno, že hlavní práce sociálního pracovníka souvisí s vytvářením programů zacházení a souhrnnou analýzou rizik a potřeb odsouzeného. To udává odborný podklad pro výzkumnou otázku, jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce.

Na výzkumnou otázku, jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce, je v teoretické části odkázáno jen minimálně, jelikož to bude zjištěno až na základě výsledků výzkumu.

5 Metodologie výzkumu

5.1 Cíl práce

Hlavním cílem mé diplomové práce je zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR.

Na základě hlavního cíle byly stanoveny dva dílčí cíle a ty jsou:

Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR.

Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR.

5.2 Výzkumné otázky

Na základě cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky:

VO1: Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?

VO2: Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?

5.3 Metodika šetření

5.3.1 Použitá výzkumná strategie

Na základě stanoveného cíle této práce jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Kajanová, Dvořáčková a Stránský (2017) uvádí, že kvalitativní výzkum byl dlouho vnímán jako doplňková část kvantitativního výzkumu, kterému byla připisována vyšší hodnota. Výhody této strategie vidí hlavně v tom, že v kvalitativní výzkumu můžeme zjistit velké množství informací o malém souboru.

Hendl (2016) uvádí hned několik výhod kvalitativní výzkumné strategie. Například výzkumník získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu, zkoumá fenomén v přirozeném prostředí, výzkum dobře reaguje na místní situace a podmínky, anebo hledá lokální příčinné souvislosti.

Hendl (2016) dále uvádí, že kvalitativní výzkum má ovšem i své nevýhody a těmi jsou například, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné etapy a výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.

5.3.2 *Metody a techniky sběru dat*

Ke sběru dat pro výzkumnou část této práce byla použita metoda dotazování s technikou polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor pracuje s využitím návodu, což znamená, že je předem daný soubor témat a základních otázek, ale jejich pořadí a formulování může být dle vývoje rozhovoru pozměněno. Při návodu je důležité držet se cíle výzkumu. Měly by převažovat otevřené otázky. (Kajanová, Dvořáčková, Stránský, 2017).

Hendl (2016) ve své publikaci používá pojem rozhovor s pomocí návodu. Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci rozhovoru probrat. Je na výzkumníkovi, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které potřebuje, aby získal odpovědi na své výzkumné otázky.

5.3.3 *Způsob zpracování dat*

Rozhovory byly nahrávány na diktafon a pak přepsány do písemné podoby. Data z přepsaných rozhovorů byla zpracována v programu ATLAS.ti, ve kterém byla kódována a kategorizována.

Kvalitativní postupy vyžadují přesný popis dat. Hledají se možnosti, jak tyto data optimálně fixovat, upravit a zobrazit. Jak redukce dat, tak jejich zobrazení mají usnadnit návrh závěrů a interpretací. Po přepisu dat je třeba rozhovory kódovat. Obecně probíhá kódování tak, že výzkumník pročítá text a jednotlivým jeho částem přiřazuje kódy. Jedná se o proces, kdy jsou jednotlivé údaje v textu rozebrány, pojmenovány a nově poskládány na základě stanovených kódů. Kódy mohou být slova nebo slovní spojení, které nějakým způsobem zobecňují konkrétní pozorované jevy v textu. (Hendl, 2016).

5.3.4 Charakteristika výzkumného souboru

Nejprve byly osloveny všechny věznice a vazební věznice. Výzkumný soubor byl tvořen z 10 vybraných sociálních pracovníků, se kterými byl následně realizován osobní rozhovor. Tento rozhovor z důvodu velkého pracovního vytížení pracovníků byl 2x realizován i formou skype hovoru.

Počet vybraných pracovníků byl omezen zejména z důvodu velkého pracovního vytížení, z důvodu administrativní zátěže, nebo z důvodu nedostatku zaměstnanců.

5.3.5 Harmonogram výzkumu

Graf č. 1 Harmonogram výzkumu

Zdroj: Vlastní zpracování

Oslovení informantů a realizace výzkumu probíhala od září do prosince 2022, následně byla zpracována teoretická část od konce února do dubna 2023. Analýza dat výzkumu probíhala v období duben až květen.

5.4 Etika výzkumu

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, v úvodu rozhovoru byl zahrnut souhlas dotazovaného se záznamem nahrávky. Pak byly jednotlivé rozhovory přepsány do písemné formy. Respondenti obdrželi informace o tématu diplomové práce a o jejím hlavním cíli a dílčích cílech. Dále je důležitá anonymizace respondentů.

Všechny osobní data byla zpracována v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady vlády EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46ES.

6 Výsledky

Otázky byly pro všechny informanty stejné, u některých se lišilo pouze jejich pořadí, jelikož se jednalo o polostrukturovaný rozhovor. Pro lepší přehlednost bylo zvoleno označení informantů jako I0 až I9. tyto kategorie jsou:

1. Možnosti realizace sociální práce
2. Zákony
3. Práce s klientem
4. Spolupráce ve věznici
5. Spolupráce mimo věznici
6. Co klienti řeší
7. Přejít do řádného života
8. Oprávnění
9. Problémy sociálních pracovníků
10. Recidiva klientů
11. Co by se dalo změnit

Otázky do polostrukturovaného rozhovoru byly rozděleny do dvou částí, kdy první část hledá odpovědi na VO1: Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR? Druhá část pak hledá odpovědi na VO2: Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?

6.1 Analýza výsledků

Tabulka č. 1: Identifikační údaje informantů

č.	Typ věznice	Místo věznice	Délka praxe	Věk	Pohlaví
10	Věznice	Rapotice	10 let	55	Muž
11	Věznice	Příbram	7 let	42	Žena
12	Věznice	Stráž pod Ralskem	17 let	52	Muž
13	Věznice	Nové sedlo	33 let	61	Žena
14	Vazební věznice	Litoměřice	20 let	61	Žena
15	Věznice	Mírov	15 let	48	Muž
16	Věznice	Plzeň	6 let	56	Muž
17	Vazební věznice	Praha Pankrác	35 let	61	Žena
18	Vazební věznice	Ostrava	8 let	53	Žena
19	Věznice	Břeclav	18 let	54	Muž

Zdroj: Vlastní zpracování

Kromě informantů 14 a 16 měli ostatní sociální pracovníci dosažené vysokoškolské vzdělání v magisterských oborech sociální práce, speciální pedagogika nebo sociální pedagogika.. Informantka 14 má sice vysokoškolské vzdělání, ale v jiném oboru a z oblasti sociální práce má pouze kurz. Informant 16 má vyšší odborné vzdělání v oboru sociální práce.

1. Možnosti realizace sociální práce

Cílem této kategorie bylo zjistit odpovědi na otázky „Jaké možnosti máte při realizaci sociální práce?“ a „Jaká je Vaše pracovní náplň?“ Všichni informanti odpovídali podobně, jejich odpovědi se lišily jen v malých drobnostech. Informanti pracující ve vazebních věznicích pak ještě doplnili rozdíly v práci s obviněnými a odsouzenými.

12: „Zpracováváme sociální posouzení v rámci komplexní zprávy. Posuzujeme potřeby a mapujeme rizika v souvislosti s předcházením nepříznivých situací během věznění a po propuštění. Potom poskytujeme základní sociální poradenství v přijímacích i nástupních oddílech. Provádíme posouzení příčin negativních jevů a snažíme se navrhopvat a realizovat preventivní opatření. A to děláme právě v té komplexní zprávě. Potom poskytujeme sociálně-právní poradenství ale většinou zprostředkovaně přes neziskové organizace.“

14: „Jelikož jsme vazební věznice, tak u nás máme obviněné i odsouzené. S každým provádíme vstupní pohovor, ten dělá hlavně psycholog, sociální pracovníce a další odborní zaměstnanci – psycholog, pedagog, vychovatel. Zjistíme, co ten klient potřebuje. Když sám vězeň něco potřebuje, tak si napíše požadavek a tam uvede, čeho se to týká. Já pak za ním musím vyrazit. Většinou chtějí adresy na úřady práce. Třeba řeším, že klient dostane oznámení o exekuci a nerozumí tomu, co tam je a co se po něm chce. Pro odsouzené pak dělám program zacházení a pak dělám aktivity, pokud mají zájem. Většinou sociálně-právní poradenství nebo dluhové poradenství.“

15: „Dělám vstupní pohovory, zpracovávám souhrnnou analýzu rizik a potřeb odsouzeného, vyřizuji občanské průkazy a kartičky pojišťoven, poskytuji dluhové poradenství, vedu aktivační činnosti.“

18: „Co týká našich kompetencí, tak jelikož se jedná o vazební věznici, tak tady máme obviněné i odsouzené. Ta práce je odlišná, odsouzeným se věnujeme trochu více. Mají určité programy zacházení, kde mají různé aktivity. To jsou vzdělávací aktivity, zaměřené na jejich problémy, ohledně zaměstnání, bydlení, co se týká jejich rodiny a financí. První naše kompetence je poradenství a danou problematiku pak řeším do hloubky. Nasměřuje je na určité úřady a neziskové organizace. U těch obviněných je to takové základní poradenství, co je u nás čeká a co je čeká, když jsou převedeni do výkonu trestu.“

Shrnutí:

Podstatné informace z této kategorie jsou, že sociální pracovníci ve věznicích vykonávají hlavně poradenskou činnost. Dále vykonávají vstupní a výstupní pohovory s klienty. V rámci vstupních pohovorů zjišťují sociální situaci klienta, jeho vztahy s rodinou, jeho vzdělání, a jiné. Z toho získané informace slouží jako podklady pro programy zacházení a dále zpracovávají souhrnnou analýzu rizik a potřeb klienta. V rámci výstupního pohovoru se řeší, zda se má klient kam vrátit, zda už kontaktoval rodinu, sociálního kurátora nebo probačního úředníka.

Dále je důležité, že pro své klienty pomáhají zprostředkovat služby poskytované neziskovými organizacemi, pomáhají s kontaktováním úřadů, rodiny, sociálních kurátorů nebo probačních úředníků.

2. Zákony

Tato kategorie byla zaměřena na to, jakými zákony se sociální pracovníci při výkonu své práce ve věznici řídí. Informanti odpovídali shodně. Informanti, kteří pracují ve vazebních věznicích pak ještě uváděli zákony, které se týkají výkonu vazby.

10: „*Tak samozřejmě zákon o výkonu trestu a zákonem o sociálních službách 108/2006. Potom jsou nařízení a vyhlášky ministerstva spravedlnosti.*“

15: „*Zákon o sociálních službách, o výkonu trestu odnětí svobody, interními nařízeními ředitele věznice a vnitřním řádem.*“

16: „*Tak o sociální práci, občanským zákoníkem, o výkonu trestu a řádem věznice.*“

17: „*Převážně zákon o výkonu vazby, o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláškou o výkonu vazby, zákonem o sociálních službách.*“

Shrnutí:

Informati shodně uváděli zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, poté zákon o výkonu trestu odnětí svobody, velmi často zmiňovali interní předpisy, a to hlavně vnitřní řády věznic. Dále uváděli nařízení a vyhlášky ministerstva spravedlnosti.

Sociální pracovníci, kteří pracují ve vazebních věznicích pak ještě zákon o výkonu vazby, Občanský zákoník, anebo zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Všechny zákony a předpisy, které sociální pracovníci zmiňovali souhlasí se zákony, které jsou uvedeny v kapitole Právní ukotvení sociálních pracovníků v teoretické části práce.

3. Práce s klientem

Cílem této kategorie bylo zjistit odpovědi na otázky „Kdy a jak začíná Vaše spolupráce s klientem?“ „Kolik klientů máte na starost?“ „Jsou ochotni klienti s Vámi spolupracovat?“ a „Kdy a jak končí Vaše spolupráce s klientem?“

Začátek spolupráce s klientem:

11: *„Na nástupním oddělení, protože když k nám přijedou, tak se musí zpracovat SARPO. A když něco potřebují, tak si musejí žádat a naše spolupráce je na základě žádosti.“*

12: *„Po příjezdu do věznice a následující den u přijímací komise. Připravujeme podklady, jaké má vzdělání, jestli má doklady, zda má rodinu, zda má děti nebo nemá a doptáváme se na další věci. Takže v den příjezdu.“*

17: *„Řekla bych v momentě, kdy se ke mě obviněný napíše, že chce se mnou hovořit. Stejně je to i u odsouzených, ale já mám na starost hlavně ty obviněné.“*

Počet klientů:

11: *„Momentálně zaskakuji za kolegyni, takže teď kolem 180.“*

14: „Ten počet se různě mění, ale většinou je to kolem 300 lidí a jsme na to dvě a dělíme si je na půl.“

15: „Aktuálně 428, jsem tu na to sám.“

17: „Jak řeším tu vazbu, tak úplně nemůžu říct, protože to se mění. Ale řekla bych, že přibližně to bude tak 100.“

Konec spolupráce s klientem

11: „Moje práce s klientem končí jeho propuštěním. Pohled s poděkováním za dobře odvedou práci jsem ještě nedostal.“

13: „Spolupráce končí vyřešením problému, anebo propuštěním. Je spousta odsouzených, které za celý výkon trestu ani nevidím, protože nic nepotřebují. A jsou odsouzení, co nikdy nic nezajímalo, a najednou zjistí, že se nemají kam vrátit. Takže moje spolupráce končí po vyřešení problému, než si vymyslí něco dalšího.“

17: „No oni se na nás už neobrací, když jsou venku. Takže propuštěním.“

Shrnutí:

Informanti se shodli na tom, že sociální práce ve věznicích začíná hned na nástupním oddíle, kdy se v rámci vstupního pohovoru o odsouzeném zjišťují důležité informace v oblasti rodiny, vzdělání, sociální situace, dluhová situace a podobně a dále se zjišťuje souhrnná analýza rizik a potřeb klienta. Takto zjištěné informace pak slouží jako podklady pro programy zacházení.

Informanti sdělili, že s nimi odsouzení jsou ochotní spolupracovat, protože musí a nikdo jiný nemá v této oblasti takové kompetence, aby odsouzeným pomohl s jejich problémy. Spolupráce s odsouzeným následně probíhá tak, že si odsouzený musí podat písemnou žádost, kde musí být uvedeno, co chce se sociálním pracovníkem řešit. Sociální pracovník pak osobně kontaktuje odsouzeného a po vyřešení jejich spolupráce končí.

Ohledně otázky, jak končí spolupráce všichni informanti odpověděli, že jejich spolupráce s klienty končí po jejich propuštění. Jejich spolupráce pak začíná znovu od začátku, když se klient do věznice vrátí a potřebuje další spolupráci.

4. Spolupráce ve věznici

Cílem této kategorie bylo zjistit, s jakými odbornými pracovníky v rámci věznice sociální pracovníci spolupracují. Odpovědi informantů byly shodné a vzájemně se doplňovaly.

11: *„Pracuju s vychovateli, s pedagogem, který nás metodicky vede. Pak psycholog a příslušníci vězeňské stráže.“*

13: *„Se všemi. Záleží na charakteru problému. Někdy k tomu potřebuju zdravotní, někdy vychovatele nebo psychologa. Záleží, o čem to je a podle toho tady potřebuju spolupracovat se spoustu kolegů.“*

18: *„S ostatními odborníky. To jsou vychovatelé, speciální pedagogové, psycholog, pak je to správní a ekonomické oddělení.“*

19: *„Se speciálním pedagogem, psychologem, vychovatelem. Spolupracujeme jako tým, když se dělají ty různé komise, jak jsem říkal a na těch se zjišťuje souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného. A pak musíme spolupracovat v rámci těch programů zacházení, kdy každý z nás musí mít minimálně 1 aktivitu.“*

Shrnutí:

Informanti uváděli, že v rámci věznice nejvíce spolupracují s vychovateli, speciálními pedagogy a psychology. Tito odborníci se všichni podílejí na zpracování SARPO a programů zacházení. Dále informanti uváděli další odborné pracovníky věznic, jako je například personální, správní nebo ekonomické oddělení. Dále uváděli spolupráci se zdravotním oddělením a s příslušníky vězeňské stráže.

5. Spolupráce mimo věznici

Cílem této kategorie bylo zjistit, s jakými sociálními službami, popřípadě neziskovými organizacemi, sociální pracovníci spolupracují mimo věznice. Zde také informanti odpovídali shodně a vzájemně se doplňovali.

14: „*Tak to jsou třeba sociální kurátoři, probační a mediační služba, různé neziskové organizace - to je diecézní charita Litoměřice. Pak k nám chodí adiktolog a advokáti.*“

15: „*Hlavně se sociálními kurátory, probační a mediační službou, úřady práce. Pak se státními a nestátními neziskovými organizacemi, anebo s charitou.*“

16: „*K nám dochází Člověk v tísni a z Centra podpory a prevence drogové kriminality. Norské fondy mají program na 2 roky a poskytují mentora, který za nimi dochází a měl by pomoc získat bydlení a zaměstnání a popřípadě pomoc s dluhovou otázkou. Pak Rubikon. kurátoři, úřady práce, probace a mediaci. Občas OSPOD kvůli dětem. Pravidelně pracujeme s těmi neziskovkami.*“

19: „*S úřady práce, s kurátory, s probační a mediační službou. Svého času k nám docházeli s neziskové organizace Romodrom, ale to se přerušilo přes Covid. Pak spolupracujeme s charitou. Není důležité mít hodně neziskovek, ale aby se pokryly oblasti financí, rodiny, drogové závislosti, hlavně aby byly kvalitní a poskytovaly dostatečné poradenství. Pokud chce odsouzený spolupracovat s neziskovkou, tak to se řeší přes vedení a já musím domluvit termín. No a hodně spolupracujeme s exekutory.*“

Shrnutí:

Nejvíce sociální pracovníci spolupracují se sociálními kurátory, s úřady práce a pak s různými neziskovými organizacemi. Jak uvedl informant 19, není důležitý počet spolupracujících organizací, ale jejich kvalita. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je pro odsouzené nejdůležitější spolupráce se sociálními kurátory a práce s probační a mediační službou. Zde je dobré zmínit přetížení probační a mediační služby, z důvodu přeplněných věznic, kdy je snaha o velké množství alternativních trestů stran soudů.

6. Co klienti řeší

Tato kategorie byla zaměřena na to zjistit, co se s klienty nejčastěji řeší a co sociální pracovníci vnímají jako nejdůležitější pro své klienty.

Co klienti nejčastěji řeší?

11: *„Hlavně doklady. My musíme zajistit, aby až vyjdou z výkonu trestu, aby ty doklady měli. Často řešíme problematiku rodiny, dost často dochází k rozpadu rodiny, řeší se soudy o děti. Potom bydlení a zaměstnání.“*

13: *„Bydlení, dluhy, doklady a to co si nejsou schopni vyřešit, a teď taky řešíme nově insolvenční a prostě to, co je venku netrápilo, ale tady to potřebují mít vyřešené. Když si odsouzený žádá o podmíněné propuštění, tak soud chce vědět, jestli mají zajištěné bydlení, práci a jestli splácí dluhy.“*

18: *„Občanské průkazy, dávky, důchody, dluhové poradenství, kontakt s rodinou, pracovní rekvalifikaci, různé balíky, a pak řeší to, co zrovna potřebují.“*

Co sociální pracovníci vnímají jako nejdůležitější?

11: *„Nejdůležitější? Zajistit, aby když vyjdou ven, aby měli kde bydlet a kde pracovat.“*

15: *„Tak hlavně sociální kontakty a aby se měli kam vrátit. Potom aby měli práci. A pak, aby se jim trochu administrativně zjednodušily podmínky propouštění a aby neměli tady tak volný režim.“*

18: *„Aby měli v pořádku doklady, pak aby měli rodinu, ke které se mohou vrátit. Aby opravdu kontaktovali toho kurátora, protože spousta vám to tady odsouhlasí a pak se nenahlásí ani kurátorovi, ani na probaci. Docela se nám tady daří taky rekvalifikace, takže pak mají venku trochu lepší podmínky tu práci získat.“*

Shrnutí:

Z této kategorie vyplývá, že odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody nejčastěji řeší občanské průkazy, které velmi často nemají. Druhým velkým tématem, který sociální pracovníky zaměstnává, jsou dluhy odsouzených. Informanti vnímají jako nejdůležitější pro své klienty, aby měli občanské průkazy, aby řešili efektivně své dluhy a hlavně, aby se po propuštění z výkonu měli kam vrátit a našli si práci.

7. Přejít do řádného života

Cílem této kategorie bylo najít odpovědi na otázku, jak sociální pracovníci zajišťují přechod svých klientů zpátky do běžného nebo řádného života?

11: *„Ve spolupráci s těmi sociální kurátory. Když odchází, tak se snažíme, aby odcházeli vybavení doklady, měli kde bydlet.“*

13: *„Dva měsíce před koncem trestu s ním dělám výstupní pohovor a zjistím, jak na tom je. Jestliže se nemá kam vrátit, tak nastupuje spolupráce s kurátorem v místě bydliště. Kurátor nabídne ubytovnu, když nemá peníze, tak mi ho musíme vybavit penězi na cestu. V tomhle případě se řeší to bydlení a pak ta práce. Moje zkušenost je taková, že z 10, co požádají o náhradní bydlení se dostaví 1. Je to taková práce někdy zbytečná.“*

16: *„No měli by komunikovat s rodinou, aby měli oporu. Aby měli kde pracovat. Příprava na přechod do civilu je obtížná pro ty, co rodinu nemají nebo s ní nejsou v kontaktu. A hlavní je spolupráce s probačními úředníky a kurátory. Moje možnosti jsou omezené. Pomáháme jim zajistit dopravu do místa bydliště.“*

18: *„My jim poskytujeme peníze na dopravu a pomáháme jim zjistit jízdní řády. Venku pak musí kontaktovat sociálního kurátora a ten je pak má na starost a s ním pak řeší práci, bydlení, a tak.“*

Shrnutí:

Zde je důležité, že se nejprve s klienty dělá výstupní pohovor. Na základě toho se zjišťuje, jestli má peníze a jestli se má kam vrátit. Pokud klient peníze nemá, tak dostane určitý příspěvek na cestu do místa bydliště. Po propuštění musí klienti kontaktovat sociálního kurátora, který jim pomáhá s hledáním zaměstnání a popřípadě i bydlením. A také musí kontaktovat probační a mediační službu.

8. Oprávnění

V této kategorii se informanti už tolik neshodovali a nedoplňovali, jako tomu bylo u předchozích kategorií. Zde bylo cílem zjistit, jestli si sociální pracovníci myslí, že jejich oprávnění v rámci realizace sociální práce jsou dostačující.

13: *„Já to dělám 33 let a ještě jsem nenarazila na něco, co by nešlo.“*

15: *„Ano, dostačující.“*

16: *„Nejsou dostačující. Kdybych sám mohl ověřovat listiny bylo by to jednodušší a nemusel bych furt volat úřednicím.“*

19: *„Jak v čem. Myslím, že by bylo jednodušší mít datovou stránku na vyřizování všech tiskopisů pro odsouzené, což jako mám, ale jen svou soukromou, a to není v mojí pravomoci. Jinak by mohlo zjednodušit ověřování podpisů.“*

Shrnutí:

Jak již bylo zmíněno, zde se odpovědi informantů rozcházejí. Svá oprávnění vnímá jako dostačující většina z nich. Informanti se dále shodli na tom, že by bylo dobré, kdyby sami měli kompetenci úředně ověřovat podpisy.

9. Problémy sociálních pracovníků

Cílem této kategorie bylo získat odpovědi na otázky „S jakými problémy se při výkonu své práce nejčastěji potýkáte?“ a „Jste spokojený/á se svým platovým ohodnocením?“

Nejčastější problémy

11: „*Nejčastěji s nedostatkem informací, když nespolupracuje Správa sociálního zabezpečení. Ale je to tím, že tyto úřady jsou tak zatížený tím vším, co musí řešit. Když se obrátíme s konkrétním dotazem, tak dlouho trvá odpověď, jestli vůbec.*“

15: „*Hlavně s administrativou, když jsem tu na to sám a potom taky s nedostatkem času na klienty.*“

18: „*Řekla bych, že to je hodně administrativy, kdy se všechno musí řádně zaprotokolovat a pak zbývá méně času na klienty.. To bych pak potřebovala 2x tak dlouho pracovní dobu.*“

Platové ohodnocení

15: „*Ne. Vězeňství je celkově nedostatečně financované.*“

17: „*To si myslím, že by mohlo být lepší vzhledem k prostředí a vzhledem k cílové skupině.*“

19: „*Ne, vzhledem k tomu, že vím kolik mají příslušníci, co nemají vysokou školu.*“

Shrnutí:

Co se týká nejčastějších problémů sociálních pracovníků, tak se informanti shodli na velké administrativní zátěži, kvůli které nemají dostatek času na práci s klienty, jelikož vše musí několikrát zaprotokolovat a zadat do spisů. Jako další problém uváděli pomalou součinnost Správy sociálního zabezpečení. Informant 19 ještě zmínil své konflikty s vedením, kdy se setkal s nepochopením role sociálního pracovníka ze strany vedení, které dle jeho názoru neví, co takový sociální pracovník vlastně dělá.

Co se týká platové otázky, většina klientů by uvítala vyšší platové ohodnocení. Pro upřesnění je důležité říci, že sociální pracovníci se v rámci platových tabulek pohybují v 11. platové třídě.

Informant 15 uvádí, že celé vězeňství v České republice je nedostatečně financované. Ze zjištěných informací vyšlo najevo, že se svým platovým ohodnocením byly více spokojené ženy.

10. Recidiva klientů

Tato kategorie není úplně podstatná pro cíl práce, ale i tak z ní vzešly zajímavé výsledky. Cílem bylo zjistit, kolik klientů se do výkonu trestu odnětí svobody vrací a proč si sociální pracovníci myslí, že to tak je.

Recidiva

11: *„Když jsem v přijímací komisi, tak zjišťuji, že říkají „Já už tu byl” nebo „Já jsem tady už po čtvrtý”. Míra recidivy si myslím, že je opravdu velká.“*

13: *„Já bych si vůbec netroufla říct procento, ale je jich hodně. Mám tu odsouzené, co tu vidím třeba po pátý.“*

19: *„Tak my máme údajně nejvyšší čísla v Evropě. Ale u nás se to počítá jinak než třeba v Německu. Tam když se odsouzený 5x vrátí, tak to není recidiva. U nás je to recidiva, když se vrátí po druhé. Oficiální čísla jsou údajně okolo 75%, mě se to moc nechce věřit, já bych řekl méně.“*

Názor sociálních pracovníků

12: *„Můj osobní názor je, že oni jsou prostě od malička naučení žít v nějakém režimu a nemají takové to sociální zázemí a návyky a výchovu jako ostatní. To je úplně prvopočátek v rodině. Na některé prvotresty to má vliv, ale u těch, co mají více trestů.. to už je začarovaný kruh. Oni zjistí, že se tu vlastně mají líp.. tak proč by se snažili.“*

15: *„Je v tom určitě více faktorů, například různé poruchy chování, návykové látky, neumí žít mimo věznici, mají špatně sociální interakce. Ve věznici je jim líp, protože už se nedokážou integrovat do běžné společnosti.“*

19: „*No finanční gramotnost. Ty chlapi často neví, co mají dělat, udělají nějakou kravinu a už se to s nima veze. Třeba berou drogy. No a pak jsou to ti, co se vrací zas a zas a ty už prostě venku žít neumí.*“

Shrnutí:

Ze zjištěných odpovědí vyplývá, že míra recidivy je v České republice dlouhodobě vysoká. Informanti se shodují na tom, že to je způsobeno tím, že jejich klienti už neumějí žít mimo věznici, jsou zvyklí na řád ve věznici a venku ho najednou nemají a neví co mají dělat. Většina z nich se vrátí zpět k trestné činnosti a vrátí se zpět do výkonu trestu.

11. Co by se dalo změnit

Tato závěrečná kategorie měla za cíl zjistit, co by se v sociální práci ve věznicích dalo změnit z pohledu sociálních pracovníků.

12: „*Tak byl by na místě individuálnější přístup, který mají v severských zemích. Tam mají menší počet odsouzených na zaměstnance. No a méně té byrokracie, aby bylo.*“

14: „*Aby nás bylo víc sociálních pracovníků.*“

15: „*Líbilo by se mi, aby všichni zaměstnanci v přímém styku s odsouzenými byli uniformovaní. Uvítal bych i novější prostory. A co se týká celkové koncepce českého vězeňství, tak určitě navýšení kapacity, protože teď jsou věznice naplněny tak na 120% svých kapacit. No a hlavně, aby v této oblasti bylo víc sociálních pracovníků.*“

16: „*Asi aby tam nebylo tolik těch klientů, co jsou odsouzení počtvrté a více, aby byli více zaměstnaní. Pak aby spolu odborní pracovníci věznice více spolupracovali. No aby bylo více sociálních pracovníků, chtělo by to mladou krev.*“

Shrnutí:

V této kategorii byli informanti, kteří uváděli, že jsou spokojeni a žádná změna je nenapadá. Velmi často se opakovalo, aby bylo více sociálních pracovníků ve věznicích. Dalším častým tématem bylo, že by uvítali méně administrativy. Dále také znovu zmiňovali kompetenci, týkající se úředního ověřování podpisů. Informanti ještě hovořili o tom, že se chystá nové zavádění individuálního plánování do jejich kompetencí v rámci věznice.

7 Diskuze

Tato kapitola se zaměřuje na stručné shrnutí diplomové práce a dále se hlavně zaměřuje na porovnání výsledků s výsledky jiných výzkumů, ať už od autorů bakalářských nebo diplomových prací na jiných vysokých školách na stejné nebo podobné téma.

Tato diplomová práce je zaměřena na téma „Role sociálních pracovníků ve věznicích v České republice“ a klade si za cíl zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích a dále se zaměřuje na dva dílčí cíle, kterými jsou zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce a popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích. Teoretická část je rozdělena na tři kapitoly a ty jsou sociální práce ve věznicích, vězeňství v České republice a průběh výkonu trestu odnětí svobody. Hlavní cíl a dílčí cíle v této diplomové práci byly úspěšně naplněny v kapitole analýza výsledků a odborně podloženy v teoretické části práce. Zmíněné cíle byly naplněny formou kvalitativní strategie za použití polostrukturovaných rozhovorů s vybranými sociálními pracovníky z oslovených věznic v ČR, těchto rozhovorů se zúčastnilo 10 sociálních pracovníků.

Hnídková (2013) uvádí, že sociální práce ve vězeňství je specifickou odbornou disciplínou, která uplatňuje speciální metody, vycházející z poznatků mnoha společenských věd. Pro výkon povolání sociálního pracovníka je žádoucí výcvik v oblasti psychologie, psychoterapie, mediace a sociálně psychologických dovedností. Hendrych (2018) tuto zmíněnou definici konkretizuje tak, že sociální práce ve věznicích je práce s lidmi, kteří spáchali trestný čin, je vykonávána buď ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo na svobodě v rámci tzv. kontinuální sociální péče po jeho vykonání. Sociální práce pomáhá i lidem, kteří sice spáchali trestný čin, ale v jejich případě došlo k uložení alternativního trestu, případně k odklonu od trestního řízení. Jako nejsložitější se jeví sociální práce s lidmi, kteří byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Role sociálních pracovníků ve věznicích je zaměřena hlavně na poradenskou činnost, kterou klienti těchto pracovníků nejvíce potřebují. Sociální pracovníci vnímají jako nejdůležitější pro své klienty, aby měli občanské průkazy a aby řešili svou finanční situaci. Dále uvádějí, že se sociální pracovník podílí na vstupních a výstupních pohovorech, zpracovává analýzu rizik a potřeb odsouzeného a na základě této analýzy určuje program zacházení.

Hanzelová (2018) uvádí, že role a úkoly sociálního pracovníka jsou například odborné sociální poradenství, řešení nepříznivé životní situace klienta, přechod odsouzených do řádného života, spolupracuje s orgány sociálního zabezpečení, neziskovými organizacemi, zprostředkovává kontakty s rodinou odsouzených, podílí se na vytváření koncepce programů zacházení atd. Role a úkoly, co Hanzelová uvedla, byly výzkumnou částí této diplomové práce zjištěny v rámci polostrukturovaných rozhovorů a potvrzeny od samotných sociálních pracovníků.

Kaucká (2015) ve své práci uvedla důvody spolupráce odsouzeného se sociálním pracovníkem. Z jejího výzkumného šetření vyšlo, že nejčastější důvody jsou občanské průkazy, spolupráce s probační a mediační službou a rodinné problémy. Oblast exekucí uvádí až na pátém místě. Naproti tomu Vařenová (2017) ve svém výzkumu uvádí důvody spolupráce odsouzeného se sociálním pracovníkem jako nejčastější kontakt s rodinou, na druhém místě zmiňuje dluhové poradenství a až na třetím pak občanské průkazy.

Zde je vidět vývoj, jak se dluhová situace klientů za těch pár let změnila. V rámci mého výzkumu sociální pracovníci uváděli jako nejčastější právě občanské průkazy, ale v druhé řadě se shodovali právě na problematice dluhové oblasti a zmiňovali, že poskytují dluhové poradenství, které jejich klienti velmi často potřebují, protože své dluhy začínají většinou řešit až ve výkonu trestu odnětí svobody. Otázka exekucí a dluhového poradenství je v současné době čím dál častěji zmiňována jako téma k řešení. Mluví se o tom, že by mělo existovat více dluhových poraden. V souvislosti s tím se oblast sociální politiky soustředí také na dluhové problémy mladistvých, jejichž počet v posledních letech stoupá.

Soukup (2021) ve své bakalářské práci hledal odpovědi na otázku, zda sociální pracovník dokázal svým klientům pomoci s určitým problémem nebo situací, kdy 90% respondentů z řad odsouzených uvedlo, že ano. Soukup se dále ve svém výzkumu ptal, jak vnímají ze svého pohledu roli sociálního pracovníka. Zde 50% uvedlo, že jim byl kontakt se sociálním pracovníkem užitečný a jejich problém byl vyřešen. Jeho respondenti dále uváděli, že by od sociálních pracovníků uvítali větší četnost spolupráce. Zde nastává problém, který zmiňuje tato diplomová práce, a to, že sociální pracovníci pro velkou administrativní zátěž nemají na své klienty tolik času, kolik by bylo třeba. Sociální pracovníci totiž uváděli, že každý svůj úkol musí minimálně třikrát řádně zaprotokolovat. Sociální pracovníci uváděli, že v této problematice by uvítali změnu. Tento problém rezonuje celou řadou oblastí sociálních organizací.

Ullwer (2019) ve své práci zjišťoval náplň práce sociálních pracovníků ve věznicích. Z jeho výzkumu vyplynuly výsledky, jako že sociální pracovník je členem multidisciplinárního týmu, dále že sociální pracovníci spolupracují s ostatními kolegy na vytvoření souhrnné analýzy potřeb a rizik odsouzených, dále že nejvíce času zabírá sociálním pracovníkům administrativa. Dále uvedl, že sociální pracovníci se nejvíce věnují dlouhodobému poradenství. Moje diplomová práce s těmito výsledky souhlasí, jelikož též byly potvrzeny sociálními pracovníky, kteří se zúčastnili rozhovorů v rámci výzkumné části.

Poučová (2022) v diplomové práci s názvem Profese sociálního pracovníka ve věznicích, zjišťovala činnosti sociálních pracovníků. Z jejího výzkumu byly zjištěny obdobné výsledky, jako uvádí moje diplomová práce. Autorka popsala náplň práce sociálních pracovníků ve věznicích. Jako nejčastější téma spolupráce sociálních pracovníků s klienty uvedla poradenskou činnost v oblasti dluhové problematiky, dále pak kontakty s rodinou a občanské průkazy. I v rámci jejího výzkumu si sociální pracovníci stěžovali hlavně na velké množství administrativy.

8 Závěr

Tato diplomová práce na téma „Role sociálních pracovníků ve věznicích v ČR“ byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Hlavním cílem této práce bylo zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR. Dílčími cíli bylo: „Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“ a „Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“.

Teoretická část byla rozdělena do tří kapitol, které byly: Sociální práce ve věznicích, VSČR a Průběh výkonu trestu. Na závěr teoretické části bylo zařazeno shrnutí celé teoretické části. První kapitola byla zaměřena na definice pojmů sociální práce, sociální práce ve věznicích, právní ukotvení sociálního pracovníka, role sociálního pracovníka. Dále se tato kapitola věnovala popisu náplně práce sociálního pracovníka a jeho spolupráci s ostatními odborníky v rámci multidisciplinárního týmu. V rámci multidisciplinárního týmu byly definovány pozice speciálního pedagoga, psychologa, vychovatele, sociálního kurátora a probační a mediační služby. Druhá kapitola obsahovala popis VSČR, management vězeňské služby, její organizační strukturu a popis výkonu trestu odnětí svobody. Třetí kapitola se pak věnovala průběhu výkonu trestu odnětí svobody a zahrnovala přijímání a umisťování odsouzených, jejich práva a povinnosti, programy zacházení a SARPO. Poslední část pak byla zaměřena na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem této diplomové práce, jak již bylo zmíněno, bylo zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR, což bylo dle mého názoru naplněno. Dílčími cíli byly: „Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“ a „Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR“. Těchto dílčích cílů bylo dosaženo formou polostrukturovaných rozhovorů s vybranými sociálními pracovníky, konkrétně získat odpovědi na výzkumné otázky, které byly: „Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ a „Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ Výsledky získané z provedených rozhovorů byly kódovány a kategorizovány do několika kategorií.

Kategorie byly: možnosti realizace sociální práce, zákony, práce s klientem, spolupráce ve věznici, spolupráce mimo věznici, co klienti řeší, přechod do řádného života, oprávnění, problémy sociálních pracovníků, recidiva klientů a co by se dalo změnit. V těchto kategoriích byly citovány odpovědi informantů a každá kategorie obsahuje závěrečné shrnutí získaných zanalyzovaných výsledků.

Na základě prvního dílčího cíle a výzkumné otázky „Jaké jsou možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ bylo zjištěno, jak sociální pracovníci pracují se svými klienty, jaká je náplň jejich práce, jaká je jejich role a zda jsou jejich oprávnění týkající se sociální práce dostačující. Dále bylo díky tomuto dílčímu cíli zjištěno, kolik mají sociální pracovníci klientů, co s nimi nejčastěji řeší a co pro ně vnímají jako nejdůležitější. Dále bylo zjištěno, kdy a jak začíná a končí jejich spolupráce s klienty a jak zajišťují přechod svých klientů do řádného života. Odpovědi na tyto otázky byly zaznamenány v kapitole analýza výsledků. Dle mého názoru byl tento dílčí cíl práce naplněn.

Na základě druhého dílčího cíle a výzkumné otázky „Jaké jsou problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce ve věznicích v ČR?“ bylo zjištěno, že největší problém pro sociální pracovníky ve věznicích představuje velké množství administrativy a tím způsobený nedostatek času na přímou sociální práci s klienty. Administrativa představuje velký problém pro mnoho oblastí sociální práce.

Tato diplomová práce by mohla sloužit jako podklad pro rozšíření povědomí o práci sociálních pracovníků ve věznicích, kdy většina laické veřejnosti ani nemá tušení, že sociální práce ve věznicích existuje. Dále by mohla sloužit jako teoretický podklad pro budoucí studující sociální pracovníky, kteří se rozhodnou pro práci s cílovou skupinou klientů odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

9 Seznam použité literatury

1. BAJCURA, L. a kol., 2020. *Sociální práce ve vězeňství*. Akademie Vězeňské služby České republiky, Stráž pod Ralskem. s. 41-43. ISBN 978-80-907836-2-1.
2. COYLE, A., FAIR, H., JACOBSON, J., 2016. *Imprisonment worldwide: The current situation and an alternative future* Bristol University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt1t89g6k>
3. EUROPEAN UNION, 2021. *Risk Assessment in Prison*. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2021-04/ran_cons_overv_pap_risk_assessment_in_prison_20210210_en.pdf
4. ETICKÝ KODEX PSYCHOLOGA VE VĚZEŇSKÉ SLUŽBĚ ČESKÉ REPUBLIKY, 2011. Vězeňská služba české republiky [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/psychologicka-pomoc/eticky-kodex-psychologa-vscr.pdf>
5. FASSIN, D., 2018. *The Will to Punish*. New York: The Berkeley Tanner Lectures. s. 69. ISBN 9780190888589.
6. HANZELOVÁ, J., 2018. Sociální práce ve vězeňství. *Sociální novinky* [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/557-socialni-prace-ve-vezenstvi>
7. HNÍDKOVÁ, I., 2013. Sociální práce ve vězeňství. *Ochrance* [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Konference/Konference_2012/Hnidkova_Socialni-prace.pdf
8. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
9. HENDRYCH, I., 2018. *Sešit sociální práce: Sociální práce s osobami, které spáchaly trestný čin*. Česká republika: MPSV. s. 9-10. ISBN 978-80-7421-157-7
10. CHAMBLISS, J., 2016. *Discover Sociology: NULL..* The George Washington University: SAGE Publications. ISBN 1506347401.

11. International Federation of Social Workers. 2018. *Statement of Ethical Principles*. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/statement-of-ethical-principles/>
12. KAJANOVÁ, A., DVOŘÁČKOVÁ, O., STRÁNSKÝ, P., 2017. *Metodologie v výzkumu v oblasti sociálních věd*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích – Zdravotně sociální fakulta. ISBN 978-80-7394-639-5.
13. KLEPÁČKOVÁ, O., KREJČÍ, Z., ČERNÁ, M., 2022. *Sociální práce na příkladech z praxe*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-271-3074-0.
14. KONCEPCE VĚZEŇSTVÍ DO ROKU 2025, 2016. [online]. Ministerstvo Spravedlnosti České republiky. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>
15. LODATO, M., 2014. *A Handbook for Managing Strategic Processes: Becoming Agile in a World of Changing Realities*. USA: Author Solutions Inc. s. 25. ISBN 9781491860137.
16. MASIAROVÁ, L., 2017. Mapa věznic. Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky. Vězeňská služba České republiky. s. 17. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2017.pdf>
17. MATEJKOWSKI, J., 2014. Prison Social Work. *Encyclopedia of Social Work* [online]. Dostupné z: <https://oxfordre.com/socialwork/display/10.1093/acrefore/9780199975839.001.001/acrefore-9780199975839-e-1002>
18. Nařízení vlády České republiky č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody, 2017. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 127, s. 3946-3948.
19. PAVLÍK, R., 2009. *Sociální kurátor*. [online]. Ministerstvo Práce a sociálních věcí České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1049959/socialni_kurator.pdf/13e4d622-a29a-53a9-237a-cf482b4b8ed0

20. PINEROVÁ, K., LOUČ, M., BUŠKOVÁ, K., 2021. *Vězení jako zrcadlo společnosti: nerovný souboj vědy, politiky a humanity 1965-1992*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, s. 145. ISBN 978-80-246-4926-9.
21. PITTARO, M., 2021. *Global Perspectives on Reforming the Criminal Justice System*. USA: American Military University. s. 168. ISBN 1799868842.
22. PMS, 2023. Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, [online]. Probační a mediační služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/parole/>
23. PRUŽINSKÁ, J., LABÁTH, V., 2021. *Príručka terénnej sociálnej práce*. Slovensko: MPSVR SR. s. 5. ISBN 978-80-89837-61-8.
24. ROLDAN, J., 2023. *What is the prison psychologist?* [online]. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.formacionyestudios.com/en/en-que-consiste-el-psicologo-penitenciario.html>
25. ROMŽA, S., 2020. Výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike, analýza a zhodnotenie právnej úpravy, de lege lata. *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*, 2/2020, ročník 5. s. 210-220. [online]. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vsfs.cz/periodika/forenzni-vedy-2020-2-07.pdf>
26. ŘEHÁČEK, M., 2018. SARPO: Charakteristiky odsouzených v českých věznicích. Vězeňská služba České republiky. ISBN 978-80-270-5197-7.
27. ŠÁMAL, P., 2022. *Ženy za mřížemi*. Praha: Epoque. s. 41-42. ISBN 978-80-278-0089-6.
28. TRESTNÍ ŘÍZENÍ, 2006-2023. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. [online]. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/podminene-propusteni-z-vykonu-trestu-odneti-svobody>
29. VÁCHAL, J. a kol., 2013. *Podnikové řízení*. Praha: Grada Publishing. s. 26-27. ISBN 978-80-247-8682-7.
30. VANTUCH, P., 2011. *Trestní zákoník s komentářem*. Olomouc: Anag. s. 305-306. ISBN 978-80-7263-677-8.

31. VETEŠKA, J., FISCHER, J., 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing. s. 102, ISBN 978-80-271-0731-5.
32. VETEŠKA, J., FISCHER, J., 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing. s. 120. ISBN 978-80-271-0731-5.
33. VETEŠKA, J., FISCHER, J., 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada Publishing. s. 130-131. ISBN 978-80-271-0731-5.
34. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 110, s. 7568-7586.
35. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 36, s. 1122-1136.
36. VSČR, 2023. *Akademie VS ČR*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/akademie-vs-cr/sekce/soucasnost>
37. VSČR, 2023. *Generální ředitelství*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>
38. VSČR, 2023. *Organizační struktura*, [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/organizacni-struktura>
39. VSČR, 2023. *Program zacházení*, [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-valdice/sekce/program-zachazeni>
40. VSČR, 2023. *Speciální pedagog*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: https://cz.linkedin.com/pulse/speci%C3%A1ln%C3%AD-pedagog-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-slu%C5%BEba-v%C4%8Desk%C3%A9-republiky?trk=organization_guest_main-feed-card_feed-article-content

41. VSČR, 2023. *Střední odborné učiliště*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z:
<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/stredni-odborne-uciliste/sekce/zakladni-informace>
42. VSČR, 2023. *Vazební věznice České Budějovice*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z:
<https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-ceske-budejovice/sekce/organizacni-struktura>
43. VSČR, 2023. *Vnitřní řád věznice Mírov*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z:
<https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/mirov/ostatni/priloha-c-1-vrv-mirov-ucinnost-od-26-2-2020.pdf>
44. VSČR, 2023. *Zabezpečovací detence*. [online]. Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-a-upvzd-opava/sekce/zabezpecovaci-detence-1>
45. Zákon č. 108/2006 Sb. o Sociálních službách České republiky a o změně některých zákonů (zákon o sociálních službách), 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37/2006, s. 1266-1274. ISSN 1211-1244.
46. Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, 2003. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 121/2003, s. 5850-5928. Dostupné z: https://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb121-03.pdf
47. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), 1961. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, částka 66, s. 513-576. ISSN 0322-8037.
48. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník a o změně některých zákonů (Trestní zákoník), 2009. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 11/2009, s. 354-464. ISSN 1211-1244.
49. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráží České republiky a o změně některých zákonů (zákon o vězeňské a justiční stráží České republiky), 1992. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 112/1992, s. 3298-3312. Dostupné z: https://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb112-92.pdf

50. Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby (zákon o výkonu vazby), 1993. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 74, s. 1579-1584. ISSN 1211-1244.
51. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 58, s. 3170-3187. ISSN 1211-1244.
52. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 79, s. 4030–4156. ISSN 1211-1244

10 Seznam zkratek

ČR – Česká republika

SARPO – Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených

TŘ – Trestní řád

TZ – Trestní zákoník

VSČR – Vězeňská služba České republiky

ZOVTOS – Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

11 Přílohy

11.1 Seznam grafů

Graf č. 1: Harmonogram výzkumu

11.2 Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Organizační struktura

Obrázek č. 3: Mapa věznic

Obrázek č. 2: Vazební věznice České Budějovice

11.3 Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Identifikační údaje informantů

11.4 Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru_

Hlavní cíl	Dílčí cíle	Otázky
Zanalyzovat kompetence a činnosti sociálních pracovníků ve věznicích v ČR	Zjistit možnosti sociálních pracovníků při realizaci sociální práce	Jaké možnosti máte při realizaci sociální práce?
		Popište Vaší pracovní náplň?
		Jakými zákony se při výkonu své práce řídíte?
		Kolik klientů máte na starost
		Kdy a jak začíná Vaše spolupráce s klientem?
		Jak s klientem pracujete?
		Jsou ochotní klienti spolupracovat s Vámi?
		S jakými pracovníky v rámci věznice spolupracujete?
		S jakými sociálními službami spolupracujete?
		Co s Vámi klienti nejčastěji řeší?
		Jak zajišťujete přechod klientů z vězení do běžného života?
		Co vnímáte jako nejdůležitější pro klienty?
		Kdy a jak končí Vaše spolupráce s klientem?
		Jsou Vaše oprávnění týkající se realizace sociální práce dostačující?
	Popsat případné problémy sociálních pracovníků při realizaci sociální práce	S jakými problémy se při výkonu své práce nejčastěji potýkáte?
		Jak tyto problémy řešíte?
		Kolik klientů se po propuštění znovu vrátí?
		Spolupracujete s nimi i nadále?
		Proč si myslíte, že se klienti do výkonu vrací?
		Jste spokojen s platovým ohodnocením?
		Co by se podle vás dalo v sociální práci ve věznicích změnit?
+ demografické údaje: Pohlaví, věk, vzdělání, místo výkonu praxe, délka praxe		

Zdroj: Vlastní zpracování_

11.5 Příloha č. 2: ukázka rozhovoru

Informant 11:

Sociální pracovnice ve věznici Příbram

Věk: 42

Délka výkonu praxe: 7 let

Vzdělání: Magisterské studium sociální práce

Nejprve se zeptám, jestli souhlasíte s nahráváním rozhovoru pro účely diplomové práce?

Ano, určitě.

Jaké možnosti máte při realizaci sociální práce?

Tak my klientům poskytujeme možnost komunikovat s advokáty, když chtějí poradit v jakýchkoliv právních věcech. Co se týká nás, jako sociální oblasti, tak my ještě řešíme skype hovory, které se dělaly v době Covidu. Veškerá právní činnost jde jen přes ty právníky. V naší kompetenci je také pomoci jim tyto kontakty hledat.

Jaké je Vaše náplň práce?

Toho je hodně, většinou je to kontakt s venkem, to znamená s veřejností. To jsou buď rodinní příslušníci nebo úřady, OSPOD, nebo i sociální kurátoři, matrika, probační a mediační. Jedná se i s insolvenčními správci. Máme tu i protidrogové diskuzní skupiny. Jezdí nám sem i neziskové organizace, související s protidrogovým programem. Nebo organizace ohledně bydlení a zaměstnávání. Neziskovým organizacím musíme povolovat vstupy. Dál klienti řeší věci ohledně dětí, to znamená zase návštěvy a skype hovory. Vyřizujeme i starobní a invalidní důchody. Jsme pro ně hlavním prostředníkem mezi venkem. Máme většinou denně tak 20 žádostí od klientů, že od nás něco potřebují.

Plníme úkoly od vedení, které se týkají SARPA to je souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených. Potom řešíme příchody a odchody z toho výkonu trestu a tam řešíme jestli se mají kam vrátit, dáváme jim peníze na cestu, na stravu a ubytování. A co je důležité pro odsouzený, tak v naší kompetenci je schvalovat jim návštěvy a telefonní hovory.

Plus další věci které má každá z nás. Někdo třeba řeší matriku, někdo občanky, někdo probaci a mediaci, přemísťování odsouzených. V každý věznici to mají jinak.

Jakými zákony se při výkonu své práce řídíte?

Tak zákon o výkonu trestu je hlavní, pak jsou tam nařízení a vnitřní nařízení a směrnice a zákonem o sociálních službách.

Kdy a jak začíná Vaše spolupráce s klientem?

Na nástupním oddělení, protože když k nám přijedou, tak se musí spravovat SARPO. A když něco potřebují, tak si musejí žádat a naše spolupráce je na základě žádosti.

Aha a jak s klienty spolupracujete? Používáte nějaké techniky sociální práce?

To určitě ano, ale pokud bych měla něco vyjmenovat, tak já už to mám všechno tak zautomatizovaný... Rozhovory a samozřejmě hlavně empaticky a v rámci etiky. Takže na základě individuálního pohovoru, protože to je nejlepší rozebrat tu situaci s jednotlivým klientem.

A kolik teď máte klientů?

180.

A spolupracují s Vámi?

Převážná většina ano. Na jednom oddíle všichni, protože je to specializované oddělení. A z těch ostatních oddílů tak, jak kdo požaduje. S někým se setkáváme velmi často, s někým vůbec. Záleží v jaké jsou situaci a co od nás potřebují.

A s jakými zaměstnanci věznice nejvíce spolupracujete?

Převážně se speciálními pedagogy a s vychovateli. Občas s ekonomickým oddělením a nebo s právním oddělením.

Co s Vámi klienti nejčastěji řeší?

Tak ověřování telefonních kontaktů, pak ohledně dětí, třeba pokud má dítě u pěstounů.

Jak se zajišťuje přechod klientů do běžného života?

Ti, co jsou tu víc jak 3 roky, přecházejí na výstupní oddělení, tam pro ně jsou speciální programy, aby se mohli připravovat na ten návrat ven. A potom se předávají sociálním kurátorům a ti s nima řeší ty věci venku. Snažíme se je navěct, aby se měli kam vrátit a měli zaměstnání, ale je to složitý. Ne vždycky se to povede. Neziskovky mají práci s ubytováním a to se tu v poslední době docela rozmohlo a to si myslím, že je super.

A kdy a jak končí Vaše spolupráce?

Odchodem z výkonu trestu.

Aha a co vnímáte jako nejdůležitější pro klienty?

Nejdůležitější? Asi aby to, jak se mají chovat tady, tak aby si to zapamatovali a chovali se tak i venku a aby se sem pak nemuseli vracet. No ale to musí chtít. Musí si ukotvit ty návyky a vzít si je do toho života venku.

Myslíte si, že jsou Vaše oprávnění v rámci sociální práce dostačující?

Určitě.

Jaké problémy při výkonu své práce nejčastěji řešíte?

Ta problematika je různá, ale vždycky ve spolupráci s těmi úřady nebo vedením nebo jiným oddělením, vždycky najdeme řešení. Spolupráce a komunikace s klienty je dobrá. Ve většině případů se k tomu řešení dojde.

Kolik klientů se podle Vás znovu do výkonu trestu vrátí?

No to takhle nevím, ale myslím si, že jich je hodně.

Proč se podle Vás vracejí?

Můj osobní názor je, že oni jsou prostě od malička naučení žít v nějakém režimu a nemají takové to sociální zázemí a návyky a výchovu jako ostatní. To je úplně prvopočátek v rodině. Na některé prvotresty to má vliv, ale u těch co mají více trestů.. to už je začarovaný kruh. Oni zjistí, že se tu vlastně mají líp.. tak proč by se snažili.

A když se vrátí znovu do výkonu, tak s nimi asi spolupracuje i nadále?

Ano. Pokud potřebují mojí pomoc tak si napíšu žádost. Já jsem tu pro ně, protože oni něco potřebují ode mě.

Ted' bych se ještě zeptala, jestli jste spokojená se svým platovým ohodnocením?

Ano, jsem.

Co by se podle Vás dalo v sociální práci změnit?

No... tak to nevím. Nenapadá mě nic, co by mohlo být lepší. Vedení nám ve všem vychází vstříc. Když přijdeme s nějakým nápadem, tak to není problém.